

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

Kirsi Ikonen, Mervi Asikainen, Ville Nivalainen, Pekka Hirvonen

Koulutus- ja työurien sukupuolen mukaisen eriytymisen taustatekijät

Esiselvityshankkeen loppuraportti

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO
Fysiikan ja matematiikan laitos
LUMA-keskus
2015

Itä-Suomen yliopiston
LUMA-keskus

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

TIIVISTELMÄ

Itä-Suomen yliopiston LUMA-keskuksen toteuttamassa, Euroopan sosiaalirahaston rahoittamassa Koulutus- ja työurien sukupuolen mukaisen eriytymisen taustatekijät -esiselvityshankkeessa tarkasteltiin itäsuomalaisten oppilaanohjaajien ja yhdeksäsluokkalaisten näkemyksiä ammatillisen segregaaation taustatekijöistä. Esiselvitystä varten haastateltiin seitsemää oppilaanohjaajaa ja 357 yhdeksäsluokkalaista vastasi sähköiseen kyselyyn.

Esiselvityksen perusteella huomattavan moni nuorista kokee osan ammateista sopivan paremmin toiselle sukupuolelle. Pojat sitovat ammatteja vahvemmin sukupuoleen kuin tytöt ja kokevat oman sukupuolen vaikuttavan jatkokoulutus- ja ammatinvalintaan enemmän kuin tytöt. Sukupuolen mukainen eriytyminen näkyy peruskoulussa valinnaisaineiden ja TET-paikkojen valinnassa. Pojat olivat huomanneet sukupuolen mukaista työnjakoa TET-paikoillaan tyttöjä enemmän.

Vanhemmat ovat esiselvityksen perusteella nuoren tärkeimmät keskustelukumppanit jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvissä asioissa. Perhe ja muut sukulaiset vaikuttavat nuoren sukupuolisidonnaisiin näkemyksiin niitä sekä lieventäen että vahvistaen. Vanhemmat suhtautuvat lastensa epätyypillisiin jatkokoulutus- ja uravalintoihin pääosin kannustavasti.

Nuoret keskustelevat aineenopettajien kanssa jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvistä asioista erittäin vähän. Nuoret eivät osanneet sanoa, onko heidän opettajillaan tai oppilaanohjaajillaan olevan sukupuolisidonnaisia mielikuvia eri ammateista. Oppilaanohjaajien mielestä eri oppiaineiden opetuksessa koulutusaloihin ja ammatteihin kohdistuvien sukupuolisidonnaisten mielikuvien tietoinen lieventäminen on vähäistä ja vahvasti opettajakohtaista.

Esiselvityksen perusteella nuoret keskustelevat jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvistä asioista erittäin paljon kavereidensa kanssa, mutta tekevät omasta mielestään kavereiden näkemyksistä riippumattomia valintoja. Oppilaanohjaajat puolestaan kokivat kaveripiirin vaikuttavan nuorten valintoihin ja ohjaavan erityisesti sukupuolille tyypillisten valintojen tekemiseen. Media näyttäytyi nuorten mielestä ammatteihin liittyviä sukupuolistereotyyppioita vahvistavana ja oppilaanohjaajien mielestä niitä lieventävänä tekijänä.

Esiselvityshankkeen tulosten perusteella segregatiota lieventävät toimenpiteet tulee kohdistaa sekä ala- että yläkoulun oppilaisiin, heidän vanhempiansa, luokan- ja aineenopettajiin sekä oppilaanohjaajiin. Luokanopettajille, aineenopettajille ja oppilaanohjaajille on tarjottava täydennyskoulutusta, joka tarjoaa ajantasaista tietoa segregatioilmiöstä ja antaa valmiuksia sen lieventämiseen opetuksessa. Segregaatioon tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota oppilaanohjauksen tunneilla, ja sukupuolenmukaista eriytymistä on ehkäistävä valinnaisaineiden ja TET-paikkojen valinnassa. Aineenopettajien työelämätuntemusta on lisättävä, ja heidän rooliaan on kasvatettava nuoren jatkokoulutus- ja ammatinvalintaprosessissa. Lisäksi lasten ja nuorten vanhemmille tulee välittää tietoa segregatioilmiöstä ja sen vaikutuksista niin yksilön elämään kuin työmarkkinoiden toimivuuteenkin.

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	SEGREGAATIO SUOMESSA	2
2.1	Segregaatio käsitteenä.....	2
2.2	Työelämän segregaatio Suomessa.....	2
2.3	Segregaatio koulutuksessa.....	3
2.4	Segregaation lieventäminen	4
3	SEGREGAATION TAUSTATEKIJÄT NUOREN JATKOKOULUTUS- JA AMMATINVALINTA- PROSESSISSA	7
3.1	Sukupuolten väliset erot koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvässä ajattelussa ...	7
3.2	Segregaation taustatekijät nuoren jatkokoulutus- ja ammatinvalintaprosessissa	8
3.2.1	Ympäröivä kulttuuri.....	8
3.2.2	Perhe	8
3.2.3	Perusopetus	9
3.2.4	Kaveripiiri	10
4	KOULUTUS- JA TYÖURIEN SUKUPUOLEN MUKAISEN ERIITYMISEN TAUSTATEKIJÄT – ESISELVITYSHANKE	11
4.1	Hankkeen motivaatio	11
4.2	Selvityksen toteuttaminen	11
4.2.1	Selvitystä ohjanneet kysymykset ja selvityksen kohdejoukot.....	11
4.2.2	Aineistonkeruun menetelmät ja toteuttaminen.....	12
5	Selvityksen tulokset.....	14
5.1	Kuinka vahvasti nuoret sitovat ammatteja sukupuoleen ja millä tavalla segregaatio näkyvät koulussa?	14
5.2	Segregaation taustatekijät	19
5.2.1	Vanhemmat, sisarukset ja sukulaiset	19
5.2.2	Aineenopettajat ja oppilaanohjaajat.....	23
5.2.3	Kaveripiiri	26

5.2.4	Media	28
6	Segregaation lieventäminen	30
6.1.1	Segregaatiota lieventävien toimenpiteiden kohderyhmät	30
6.1.2	Segregaation lieventämisen toimenpiteet	31
6.1.3	Segregaation lieventämisen toimenpiteiden levittämiskanavat	33
	VIITTEET	35
	Liite A: Oppilaanohjaajien haastattelupohja	39
	Liite B: Kysely yhdeksäsluokkalaisille	43

1 JOHDANTO

Suomessa ammattialojen jakautuminen mies- ja naisvaltaisiin aloihin (horisontaali segregaatio) on EU-maiden neljänneksi korkeinta (Naiset ja miehet työelämässä, EK 2013). Vaikka viime vuosikymmenten aikana on toteutettu lukuisia segregaation lieventämiseen tähdänneitä hankkeita ja projekteja, ilmiö on pitänyt pintansa erityisesti naisvaltaisella sosiaali- ja terveysalalla sekä miesvaltaisilla luonnontieteen ja tekniikan aloilla.

Segregaation lieventämisessä keskeisenä ajatuksena on, että työtehtäviin hakeutuisivat kyvykkäimmät ja tehtävistä kiinnostuneimmat henkilöt sukupuoleen katsomatta. Tavoitteena on myös taata naisille ja miehille tasavertaiset mahdollisuudet toteuttaa itseään perheessä, työelämässä ja yhteiskunnassa. Segregaation lieventäminen vaatii pitkäjänteistä työtä, johon on panostettava erityisesti perusopetuksessa lasten ja nuorten sukupuoliroolien vahvistuessa ja kiinnostuksen eri oppiaineisiin ja ammatteihin muodostuessa.

Tarkoitustaan palvelevien segregaatiota lieventävien toimenpiteiden kehittäminen vaatii ajantasaista tietoa siitä, mitkä taustatekijät ohjaavat nuoria tekemään sukupuolilleen tyypillisiä oppiaine- ja koulutusvalintoja. Itä-Suomen yliopiston LUMA-keskus toteutti Koulutus- ja työurien sukupuolen mukaisen eriytymisen taustatekijät -esiselvityshankkeen vuonna 2014. Tässä raportissa esitellään hankkeessa saavutettua tietoa segregaatiota aiheuttavista taustatekijöistä nuoren ammatinvalintaprosessissa sekä tulosten pohjalta laadittuja toimenpide- ja kohderyhmäehdotuksia segregaation lieventämiseksi.

Ennen tulosten esittelyä raportin luvussa 2 perehdytään yleisesti segregaatioon suomalaisessa työelämässä ja koulutuksessa. Luvussa 3 kuvataan lyhyesti tyttöjen ja poikien välisiä eroja koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvässä ajattelussa, ja kootaan yhteen aikaisempien tutkimusten havaintoja tekijöistä, jotka näyttävät ohjaavan lapsia ja nuoria sukupuolelleen tyypillisille koulutus- ja urapoluille.

Luvussa 4 kerrotaan Koulutus- ja työurien sukupuolen mukaisen eriytymisen taustatekijät -esiselvityshankkeen motivaatiosta ja toteuttamisesta, minkä jälkeen luvussa 5 esitetään hankkeessa saavutetut tulokset. Tulosten pohjalta laaditut ehdotukset segregaatiota lieventävistä toimenpiteistä, niitä koskevista kohderyhmistä ja toimenpiteiden levittämiseen sopivista kanavista esitetään luvussa 6.

2 SEGREGAATIO SUOMESSA

Tässä luvussa perehdytään siihen, millaisena segregatio näyttäytyy työelämässä ja koulutuksessa Suomessa, ja millaisia ongelmia ilmiö aiheuttaa työmarkkinoiden toimivuudelle.

2.1 Segregatio käsitteenä

Segregaatiolla tarkoitetaan tässä raportissa sukupuolenmukaista koulutus- ja työurien eriytymistä ja sukupuolen mukaista työnjakoa. Koulutuksen ja työmarkkinoiden segregatio voi olla sekä horisontaalista että vertikaalista. Horisontaalinen segregatio on ammattialojen jakautumista mies- ja naisvaltaisiin aloihin. Vertikaalinen segregatio puolestaan tarkoittaa sitä, että miehet ja naiset ovat asettuneet työelämässä eri päätöksentekorakenteen tasoille. (OKM 2010)

2.2 Työelämän segregatio Suomessa

Sekä horisontaalinen että vertikaalinen segregatio on ollut suomalaisen koulutuksen ja työelämän ongelma vuosikymmenten ajan. Koulutusalat ja työmarkkinat ovat jakautuneet vahvasti miesten ja naisten aloihin. Naisvaltaisimpia toimialoja ovat terveys- ja sosiaalipalvelut, majoitus- ja ravitsemistoiminta sekä koulutus. Miesvaltaisimpia toimialoja ovat rakentaminen, kuljetus ja varastointi, teollisuus ja maa-, metsä- ja kalatalous sekä informaatio ja viestintä (Naiset ja miehet Suomessa, Tilastokeskus 2014). Yritysten johdossa ja julkisen sektorin johtavissa asemissa toimii enemmän miehiä kuin naisia. Miesvaltaisilla aloilla olevat naiset työskentelevät yleensä hierarkian alapäässä toimisto- ja hallintotehtävissä kun taas naisvaltaisilla aloilla miehet toimivat johto- ja esimiestehtävissä. Yrittäjistä vain kolmannes on naisia (Naiset ja miehet työelämässä, EK 2013).

Segregatio vaikuttaa erityisesti naisten elämään työssä ja sen ulkopuolella. Segregatio on osasyy sukupuolten välisiin palkkaeroihin, sillä naiset hakeutuvat pienempipalkkaisille aloille ja työtehtäviin kuin miehet. Naisten urakehitys on hidasta, sillä monissa naisten suosimissa tehtävissä eteneminen on vaikeaa. Lisäksi naiset jäävät miehiä useammin kotiin hoitamaan lapsia näiden ensimmäisten elinvuosien ajaksi. (Naiset ja miehet työelämässä, EK 2013)

Segregatio aiheuttaa ongelmia myös työmarkkinoiden toimivuudelle. Naisvaltaisille kaupan ja sosiaali- ja terveydenhoidon aloille syntyy tulevana vuosina runsaasti työpaikkoja. Toisaalta miesvaltaisilla teollisuuden aloilla työvoiman tarve pienenee. Segregatio vaikuttaa työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaamista, kun miespuolisella työvoimalla ei ole kasvavien alojen vaatimaa koulutusta. (Naiset ja miehet työelämässä, EK 2013)

Suomessa ammatillinen jakautuminen naisten ja miesten tehtäviin on EU-maiden kuu-
denneksi vahvinta ja toimialojen jakautuminen miesten ja naisten aloihin neljänneksi vah-
vinta (Naiset ja miehet työelämässä, EK 2013). Suomi on saanut Euroopan Unionilta
useita kehotuksia ryhtyä pohtimaan ilmiön syitä ja sen lieventämiseen vaadittavia toi-
menpiteitä (Brunila, Heikkinen & Hynninen 2005).

2.3 Segregaatio koulutuksessa

Segregaatio alkaa jo peruskoulussa oppiaineisiin kohdistuvien asenteiden ja ainevalinto-
jen eriytyessä. Pojat suhtautuvat tyttöjä myönteisemmin matematiikan, fysiikan, kemian
ja tietotekniikan opiskeluun ja suorittavat näiden aineiden valinnaisia opintoja tyttöjä
enemmän. Lisäksi teknisen käsityön valinneista poikia on ollut jatkuvasti yli 90 prosenttia.
Tyttöjen osuus on laskenut poikavaltaisissa valinnaisaineissa vuosien 2008–2011 aikana
lukuun ottamatta luonnontieteitä, joissa tyttöjen osuus on hieman kasvanut. Tytöt pitävät
poikia enemmän äidinkielestä, vieraista kielistä, biologiasta, kuvataiteesta ja musiikista
ja valitsevat näiden aineiden kursseja poikia enemmän. (Kumpulainen 2012, Jakku-Sih-
vonen 2013)

Vuonna 2013 lukion opiskelijoista ja ylioppilastutkinnon suorittaneista naisia oli 57 pro-
senttia (Lukiokoulutus, Tilastokeskus 2013). Myös lukiossa tytöt opiskelevat poikia enem-
män kieliä. Pojat valitsevat tyttöjä enemmän fysiikan ja kemian valinnaisia kursseja. Ma-
tematiikan opinnoissa sukupuolijakauma on viime vuosina tasoittunut, ja pitkän matema-
tiikan kirjoittaneista tyttöjen suhteellinen osuus on ollut hitaassa kasvussa. (Kuusi, Jakku-
Sihvonen & Koramo 2009)

Voimakkainta segregaatio on ammatillisessa koulutuksessa. Keskimäärin puolet amma-
tillisen peruskoulutuksen opiskelijoista on miehiä ja puolet naisia, mutta koulutusalat ovat
selvästi eriytyneet miesten ja naisten aloihin. Vuonna 2012 sosiaali- ja terveysalan am-
matillisen tutkinnon suorittaneista naisia oli 90 prosenttia. Muita naisvaltaisia aloja ovat
jo kauan olleet liikunta-ala, humanistinen ja kasvatusala sekä matkailu-, ravitsemis- ja
talousala. Luonnontieteiden alan tutkinnon suorittaneista naisia oli vain 11 prosenttia ja
tekniikan, liikenteen alan tutkinnon suorittaneista 17 prosenttia. (Naiset ja miehet Suo-
messa, Tilastokeskus 2014)

Segregaatio on vahvaa myös korkeakouluopinnoissa. Enemmistö korkeakouluopiskeli-
joista on naisia, mutta matemaattisilla ja tekniikan aloilla naiset ovat vuodesta toiseen
vähemmistönä. Yliopistotutkinnoista sotilas- ja rajavartiokoulutus on miesvaltaisin; vain
kaksi prosenttia vuonna 2012 tutkinnon suorittaneista oli naisia. Teknillistieteelliseen kou-
lutukseen kuuluvan tutkinnon suorittaneista vuonna 2012 naisia oli 24 prosenttia. Luon-
nontieteellisen alan tutkinnon suorittaneiden sukupuolijakauma oli tasaisempi; miehiä oli
51 prosenttia ja naisia 49 prosenttia. Yliopistotasolla luonnontieteissä on naisten suosimia

aloja, kuten bio- ja ympäristötieteet, mikä tasoittaa tutkinnon suorittaneiden sukupuoli-jakaumaa. Ammattikorkeakouluissa tekniikan ja liikenteen alan tutkinnon suorittaneista naisia oli 18 prosenttia ja luonnontieteiden alan tutkinnon suorittaneista 27 prosenttia. (Naiset ja miehet Suomessa, Tilastokeskus 2014)

Koulutus on naisvaltainen ala, mutta naisten osuus opettajista on sitä pienempi mitä korkeammalle kouluasteella mennään. Peruskoulujen ja lukioiden rehtoreista enemmistö on miehiä. Perusasteen rehtoreista naisia on noin 46 prosenttia ja lukion rehtoreista noin 40 prosenttia (Kumpulainen 2014). Ammattikorkeakoulujen rehtoreissa ja johtajissa naisia on miehiä enemmän, 58 prosenttia. Yliopiston professoreista naisia on vain 25 prosenttia (Naiset ja miehet Suomessa, Tilastokeskus 2014).

Sukupuolten välisiä eroja oppimistuloksissa on vertailtu kansallisesti ja kansainvälisesti, ja niiden on todettu vaihtelevan tyttöjen ja poikien eduksi käytetystä testistä, oppilaiden iästä ja kansallisuudesta riippuen. Suomalaisen perusopetuksen oppimistulosten kansallisissa arvioinneissa ja PISA-tutkimuksissa tytöt ovat pärjänneet hieman poikia heikommin joissakin matematiikan osa-alueissa, tosin vuoden 2012 PISA-tutkimuksessa tyttöjen taidot matematiikassa olivat jo poikia parempia. Poikien luku- ja kirjoitustaidot ovat heikommat kuin tyttöjen, ja erot taidoissa alkavat näkyä jo peruskoulun kolmannella luokalla. (Jakku-Sihvonen 2013, Kupari ym. 2013, Välijärvi 2014)

Sukupuolten väliset erot oppimistuloksissa ovat kaventuneet ajan kuluessa ja ovat nykyään niin pieniä, ettei tyttöjen ja poikien suuntautumista eri aloille voida perustella täysin niillä. Segregaation tutkimuksessa ilmiölle on etsitty muita taustatekijöitä. Näitä taustatekijöitä käsitellään tarkemmin luvussa 3.

2.4 Segregaation lieventäminen

Suomessa on toteutettu viime vuosikymmenien aikana kolmisen sataa hanketta ja projektia tasa-arvoteman alla, ja näistä noin sata on keskittynyt segregaation lieventämiseen kasvatuksessa ja koulutuksessa (Brunila ym. 2005). Hankkeissa on pyritty kehittämään tasa-arvo- ja sukupuolietoisuutta opettajankoulutuksessa (esimerkiksi TASUKO – hanke 2008–2011), vahvistamaan oppilaitosten opettajien ja opinto-ohjaajien valmiuksia toimia työssään sukupuolisensitiivisesti (esimerkiksi SUMO – hanke 2006–2007, SUUNTO – hanke 2002–2006), kehittämään opetusmenetelmiä ja -sisältöjä kaikilla koulutuksen tasoilla sekä vahvistamaan erityisesti tyttöjen motivaatiota matematiikan, luonnontieteiden ja tekniikan opiskelemisessä ja näillä aloilla työskentelemisessä (esimerkiksi BRYT/AVAA-projekti 1984–1989, MIRROR – hanke, Tinataan – verkostohanke, WomenIT – hanke 2001–2006).

Suurimmassa osassa hankkeista on keskitytty lisäämään naisten motivaatiota miesvaltaisten oppiaineiden opiskelamiseen ja miesvaltaisilla aloilla työskentelemiseen. Muutamia miesten motivoimiseen keskittyneitä hankkeita on toteutettu. Voimaa hoivaan – projekteissa (2007–2008 ja 2011–2013) tavoitteena oli kehittää ja löytää uusia tapoja huomioida miehet sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksessa, oppilaitosten markkinoinnissa ja työelämässä ("Voimaa hoivaan", Helsingin diakonissaopiston www-sivusto, <<https://www.hdo.fi/paattyneet-projektit/158-voimaa-hoivaan>> 29.3.2015, Kärkkäinen & Nummi 2013). Lapin Letka – hankkeessa (2008–2014) oppilaitosten markkinointia suunniteltiin ja kehitettiin sukupuolinäkökulmasta sekä mies- että naisvaltaisilla aloilla (Karvonen 2014).

Segregaation lieventäminen on ollut hallituksen tasa-arvo-ohjelmissa toistuvasti esillä. Ohjelmissa on asetettu tavoitteeksi oppiainevalintojen sukupuolen mukaisen eriytymisen lieventäminen, naisten ja miesten rohkaiseminen sukupuolelleen epätyypillisille aloille ja opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen sekä opintojen ohjauksen kehittäminen. Ohjelmissa linjattuja toimenpiteitä ovat olleet oppilaitosten kannustaminen tasa-arvon edistämistä tukevien käytäntöjen etsimisessä, taloudellisen tuen osoittaminen tasa-arvoisille aloille liittyville opettajien täydennyskoulutustilaisuuksille ja työllisyyden ja yrittäjyyden edistämistoimien toteuttaminen. (STM 2008, 2015)

Vuosina 1996–2003 toteutettiin Opetushallituksen LUMA-projekti, jonka tavoitteena oli lisätä lasten ja nuorten kiinnostusta matematiikan ja luonnontieteiden opiskelua kohtaan. Sen yhtenä tavoitteena oli kehittää sopivia malleja lisäämään tyttöjen ja naisten kiinnostusta matematiikkaan ja luonnontieteisiin. Projektin aikana kerätyt indikaattorit osoittavat, että tyttöjen kiinnostus matematiikan opiskeluun kasvoi sekä projektissa mukana olevissa oppilaitoksissa että kaikissa muissakin oppilaitoksissa, mutta on sittemmin laskenut. (Kuusi ym. 2009)

Vuonna 2006 käynnistettiin Sosiaali- ja terveysministeriön koordinoima samapalkkaisuusohjelma, jonka tavoitteena oli muun muassa kaventaa sukupuolten palkkaeroa 15 prosenttiin vuoteen 2015 mennessä, lieventää sukupuolen mukaista työnjakoa, vahvistaa naisten urakehitystä ja lisätä isien perhevapaiden käyttöä ("Samapalkkaisuusohjelma". Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivusto. <<http://www.stm.fi/tasa-arvo/samapalkkaisuus>>. 5.4.2015). Sukupuolten keskimääräinen palkkaero koko työmarkkinoilla kaventui ohjelman aikana noin 20 prosentista 17 prosenttiin. Maaliskuussa 2015 hallitus ja työmarkkinajärjestöt sopivat uudesta samapalkkaisuustavoitteesta. Tavoitteeksi asetettiin, että naisten ja miesten palkkaero on kaventunut vähintään 12 prosenttiin viimeistään vuoteen 2025 mennessä. ("Hallitus ja työmarkkinajärjestöt sopivat uudesta samapalkkaisuustavoitteesta". Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivusto. <<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1904940#fi>>. 5.4.2015)

Vuonna 2009 opetusministeri Henna Virkkusen asettaman segregaatien lieventämistyöryhmän tehtävänä oli laatia ehdotus perusopetuksen opetussuunnitelmien uudistamisen yhteydessä toteutettavista ja muista opetusta ja koulutusta koskevista lyhyen sekä pitkän aikavälin toimenpiteistä, joilla lievennetään sukupuolen mukaista segregatiota. Työryhmän toimenpide-ehdotuksia olivat muun muassa koulujen ja oppilaitosten opetuskäytäntöjen kehittäminen, oppilaiden, opiskelijoiden ja opettajien työelämätuntemuksen lisääminen, segregaatien lieventämiseen ja tasa-arvotietoisuuteen liittyvien kysymysten lisääminen opettajien täydennyskoulutukseen ja oppilaitosjohdon koulutukseen ja oppimistulosten kansallisen sekä kansainvälisen arviointitiedon analysoiminen segregaatien näkökulmasta. Työryhmä piti tärkeänä, että segregaatien lieventämisen valtavirtaistaminen ulotetaan perusopetuksen opetussuunnitelman uudistamiseen. (OKM 2010)

Vuonna 2016 voimaan tulevissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa segregaatien lieventäminen näkyy selvemmin kuin edeltävissä perusteissa. Uusien perusteiden mukaan opetus on lähestymistavaltaan sukupuolitietoista ja sen tehtävänä on edistää sukupuolten tasa-arvoa, kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia eri oppiaineiden opinnoissa sekä lisätä tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Lisäksi jokaista oppilasta tulee auttaa tunnistamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimiskursseja ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. Vuosiluokkien 7-9 fysiikan ja kemian oppimistavoitteisiin on lisätty monipuolinen ammatteihin tutustuminen. (OPH 2014b)

Segregatio on lieventynyt jonkin verran kahden viime vuosikymmenen aikana, ja naiset ovat alkaneet työskennellä enenevässä määrin perinteisissä miesammateissa, kuten lääkäreinä ja lakimiehinä. 2000-luvulla huomattavia askelia ei kuitenkaan ole otettu lukuisista hankkeista ja projekteista huolimatta. Miesten siirtyminen naisaloille on ollut erityisen vähäistä (STM 2010). Keskeisenä haasteena on ollut hankkeissa ja projekteissa kehitettyjen toimintojen levittäminen ja siirtäminen pysyväksi osaksi opetuskäytäntöjä ja koulun arkea (Kuusi ym. 2009).

3 SEGREGAATION TAUSTATEKIJÄT NUOREN JATKOKOULUTUS- JA AMMATINVALINTAPROSESSISSA

Tässä luvussa tutustutaan lyhyesti sukupuolten välisiin eroihin koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvässä ajattelussa ja kootaan yhteen aikaisemmissa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja segregaaation taustatekijöistä nuoren jatkokoulutus- ja ammatinvalintaprosessissa.

3.1 Sukupuolten väliset erot koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvässä ajattelussa

Sukupuolten välillä on eroja lasten ja nuorten opiskelua ja työelämää koskevissa minäpystyvyyssuomuksissa sekä oppiaineisiin kohdistuvissa asenteissa. Poikien itsetunto on yleisesti ottaen vahvempi kuin tyttöjen. Pojat luottavat taitoihinsa tyttöjä enemmän erityisesti matematiikassa, vaikka oppimistuloksissa ei ole huomattavia eroja sukupuolten välillä. Pojat myös kokevat matematiikan opiskelun myönteisempänä kuin tytöt. Lisäksi poikien usko omaan pystyvyyteen työskennellä luonnontiede- ja teknologia-aloilla on vahvempi kuin tyttöjen. Tytöt kokevat olevansa taitavampia kieliaiineissa kuin pojat, ja tyttöjen asenteet äidinkielen opiskelua kohtaan ovat myönteisempiä kuin poikien. Pojat tosin pärjäävät äidinkielessä tyttöjä heikommin koko peruskoulun ajan. Lisäksi tyttöjen usko omaan pystyvyyteen toimia koulutuksen ja terveydenhoidon aloilla on vahvempi kuin poikien. (Bandura, Barbaranelli, Caprara & Pastorelli 2001, Correll 2001, Kuusi ym. 2009)

Suomalaisten peruskoululaisten koulussa viihtymistä, opiskeluasenteita ja oppimisen ongelmia koskeva tutkimus on osoittanut, että pojat suhtautuvat koulunkäyntiin yleisesti ottaen tyttöjä kielteisemmin ja viihtyvät koulussa huonommin kuin tytöt. Pojilla on enemmän koulunkäyntiin liittyviä ongelmia ja he tarvitsevat erityisopetusta tyttöjä enemmän. Lisäksi pojat keskeyttävät toisen asteen opintonsa herkemmin kuin tytöt. (Kuusi ym. 2009)

Sekä tytöt että pojat mieltävät osan ammasteista naisten ammasteiksi ja osan miesten ammasteiksi. Tytöt kuitenkin tarkastelevat ammatteja sukupuolen näkökulmasta avoimemmin ja kyseenalaistavat sukupuoliin liittyviä sosiaalisia uskomuksia vahvemmin kuin pojat (Beck, Fuller & Unwin 2006, Jakku-Sihvonen 2012, Ndobu 2013). Miesvaltaiselle alalle astumisessa tyttöjä huolestuttaa se, kuinka he pärjäävät työtehtävissä, kuinka heitä tullaan kohtelemaan työpaikalla ja tuntisivatko he itsensä ulkopuoliseksi työyhteisössä. Pojat puolestaan pelkäävät, että valitessaan sukupuolelleen epätyypillisen alan, he tulisivat kavereidensa kiusaamiksi (Beck ym. 2006) tai että se vaikuttaisi kielteisesti seurustelu-suhteisiin (Jakku-Sihvonen 2012).

3.2 Segregaation taustatekijät nuoren jatkokoulutus- ja ammatinvalintaprosessissa

3.2.1 Ympäröivä kulttuuri

Länsimaisen kulttuurin käsitykset sosiaaliselta sukupuolelta odotetusta käyttäytymisestä sekä uskomukset sukupuolille luontaisista taidoista ja taipumuksista välittyvät lapsille ja nuorille kasvatuksen, kouluympäristön ja median kautta. Käsitykset ja uskomukset muovaavat lasten ja nuorten sukupuoli-identiteettiä, arvomaailmaa ja minäpystyvyyssukomuksia ja ohjaavat sukupuolelle tyypillisiin jatkokoulutus- ja uravalintoihin. (Correll 2001)

Tyttöjen on nykyisin helpompi rikkoa kulttuuristen normien ja asenteiden luomia rajoja ja astua perinteisille miesten aloille kuin poikien astua perinteisille naisten aloille. (Juutilainen 2003). Naisliike on romuttanut stereotyyppisiä käsityksiä naiseudesta, mutta yhtä vahvaa miesliikettä ei ole syntynyt. Länsimaisen kulttuurin määritelmä miehisyydestä on kapea ja se tarjoaa pojille niukasti käsityksiä siitä, mitä mies voi olla ja tehdä (Relander 2012).

3.2.2 Perhe

Vanhemmat ovat nuorten tärkeimmät keskustelukumppanit jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvissä asioissa (Vanhalakka-Ruoho 2007). Vanhemmat toimivat nuoren ammatinvalinnassa neuvojen antajina, kannustajina ja tukijoina (Vanhalakka-Ruoho 2007). Samalla he välittävät nuorille opiskeluun kohdistuvia asenteitaan, näkemyksiään eri oppiaineiden tärkeydestä sekä kulttuurisia uskomuksia erilaisten taitojen sukupuoli-sidonnaisuudesta. Keskustelut vanhempien kanssa muovaavat nuorten minäpystyvyyssukomuksia sekä koulutusaloihin ja ammatteihin kohdistuvia asenteita, ja voivat siten ohjata nuoria tekemään sukupuolelle tyypillisiä koulutus- ja uravalintoja. (Eccles 1990, Eccles, Barber and Jozefowicz 1999, Correll 2001).

Vanhempien koulutustausta vaikuttaa lasten oppimistuloksiin ja koulunkäyntiin kohdistuviin asenteisiin. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden vanhempien lapset saavuttavat parempia oppimistuloksia verrattuna sellaisiin lapsiin, joiden vanhemmilla ei ole ylioppilastutkintoa (Ouakrim-Soivio & Kuusela 2012, Mattila & Rautopuro 2013). Lisäksi vanhempien korkea koulutus lisää merkittävästi lasten todennäköisyyttä hankkia samantasoinen tai korkeampi koulutus. Etenkin äidin korkea koulutus lisää lasten todennäköisyyttä pitkälle kouluttautumiseen (Koulutus periytyy edelleen, Tilastokeskus 2009).

Suomessa on alueellisia eroja peruskoulun jälkeisten tutkinnon suorittaneiden määrässä. Maaseutumaisissa kunnissa tutkintoa vailla olevia on selvästi enemmän kuin kaupunkimaisissa kunnissa. Vuonna 2010 maaseutumaisissa kunnissa keskimäärin 40 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä oli suorittanut vain perusasteen tutkinnon, kun kaupunkimaisissa

kunnissa osuus oli keskimäärin noin 30 prosenttia (Kaarna 2012). Suomenkielisten koulujen poikien asenteet ammatteja kohtaan ovat segregaatiosuuntautuneempia kuin ruotsinkielisten koulujen poikien asenteet. Yleisesti nuorten tasa-arvotietämisessä alueellinen vaihtelu on vähäistä (Jakku-Sihvonen 2012).

3.2.3 Perusopetus

Tytöt ja pojat osallistuvat samaan perusopetukseen ja työskentelevät pääosin sekaryhmissä, mutta ainevalinnat eriytyvät jossain määrin sukupuolen mukaan (Kuusi ym. 2009). Koulu on organisaatio, joka vaikuttaa tyttöjen ja poikien käsityksiin omista taidoistaan, eri oppiaineista, koulutusvaihtoehdoista ja ammateista, minkä vuoksi on olennaista tarkastella perusopetuksen roolia segregaatioilmiössä.

Vaikka suomalaisessa perusopetuksessa pyritäänkin oppilaiden tasavertaisuuteen, opetuksessa, koulujen käytännöissä ja koulun tapahtumissa näkyy sekä tietoista että tiedostamatonta sukupuolistamista, joka ylläpitää rajanvetoa tyttöjen ja poikien välillä. Sukupuolistamista ovat esimerkiksi opettajan seksistinen puhe, erilaisten tehtävien ja roolien antaminen tytöille ja pojille sekä erilaisten odotusten kohdistaminen tyttöihin ja poikiin (Heikkinen & Huuki 2005). Opettajat toimivat omista sukupuolistuneista näkemyksistään käsin ja saattavat puheissaan ja toiminnassaan tietoisesti tai tiedostamattaan välittää asenteitaan, uskomuksiaan ja käsityksiään sukupuolten välisistä eroista (Heikkinen & Huuki 2005). Sukupuolistaminen ja välittyvät asenteet vaikuttavat lasten ja nuorten sukupuoli-identiteetin kehittymiseen ja minäpystyvyysuskomuksiin ja edelleen koulutukseen ja uraan liittyviin valintoihin (Heikkinen & Huuki 2005, Kukkonen 2005).

Suomessa oppilaanohjaus on nuorille pakollinen aine. Perusopetuksessa tasa-arvon edistäminen kuuluu oppilaanohjauksen yleisiin tavoitteisiin. Nuoren tukeminen sukupuolirajat ylittävissä oppiaine- koulutus- ja ammatinvalinnoissa on mainittu oppilaanohjauksen erityisenä tavoitteena perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (OPH 2004). Peruskoulun yläluokilla oppilaanohjaus on merkittävässä asemassa segregaation lieventämisen kannalta, sillä viimeistään yhdeksännellä luokalla nuoren on tehtävä päätös siitä, mitä hän aikoo tehdä peruskoulun jälkeen. Ohjauksessa voidaan haastaa nuorta kyseenalaistamaan sukupuoleen liittyviä odotuksia ja rohkaista häntä tekemään kykyjään ja kiinnostuksen kohteitaan vastaava valinta (Juutilainen 2003).

Toisaalta oppilaanohjaus voi myös vahvistaa segregaatiota. Ohjaus voi sisältää sekä yksilöihin suuntautuvaa stereotyyppistä sukupuolisuuutta että yleistä sukupuolten kahtiajakoa ylläpitäviä elementtejä (Juutilainen 2007). Ohjaajan sukupuolikonstruktiot voivat toimia suodattimena jäsenettäessä nuoren elämää ja tulevaisuuden suunnitelmia. Sukupuolelle tyypilliset oppiainevalinnat ohjaavat myös jatko-opinto- ja urasuunnitelmia. Nuoren tulevaisuutta tarkastellaan osittain oppiainehistorian kautta ja tehdyt valinnat näkyvät

oppilaanohjauskeskustelussa rajaamalla sen sisältöä (Juutilainen 2007). Riittämätön ohjaus ja eri ammateista sieltä täältä saadut tiedonmuruset voivat johtaa turvallisempaan koettuun sukupuolelle tyypilliseen valintaan (Beck ym. 2006).

Sukupuolinäkökulmasta tehdyssä oppimateriaalitutkimuksessa on havaittu, että peruskoulun oppikirjoissa segregatio toistuu. Maskuliiniset hahmot ovat enemmän esillä niin kuvissa kuin sukupuolittuneissa sanoissakin myös uudemmissa, 2010-luvun oppikirjoissa. Miehiä kuvataan enemmän kodin ulkopuolella ja heille rakentuu yhteiskunnallisesti aktiivisempi ja vallakkaampi rooli samalla kun naiset nähdään hoivaavina, palvelevina tai miesten suorituksia sivusta seuraavina hahmoina. Vuosikymmenten takaisesta räikeästä seksismistä on päästy eroon, mutta sukupuolivinouma on edelleen havaittavissa (mm. Tainio & Teräs 2010, Tasa-arvo- ja sukupuolietoisuus opettajankoulutuksessa – hankkeen tutkimuskooste, <http://wiki.helsinki.fi/display/TASUKO/Oppikirjatutkimusta>).

3.2.4 Kaveripiiri

Nuorten välisissä suhteissa ja kaveripiireissä esiintyvissä käytännöissä näkyy perinteisiä käsityksiä feminiinisyydestä ja maskuliinisuudesta. Jotkut ulkoiseen olemukseen ja käyttäytymiseen liittyvät asiat ovat sallittuja tai toivottuja vain toiselle sukupuolelle. Riittävän perinteiseen feminiinisyyteen tai maskuliinisuuteen pyrkiminen on keino välttää ulkopuoliseksi joutumista tai kiusatuksi tulemistä. (Lehtonen 2003)

Kaveripiirin vaikutusta sukupuolisidonnaisten koulutusvalintojen tekemiseen on tutkittu melko vähän. Kavereiden on kuitenkin todettu olevan yksi merkittävimmistä lähteistä, josta nuoret hankkivat tietoa jatkokoulutukseen liittyvistä asioista (TAT 2014). Nuoret muodostavat käsityksen koulutusaloista ja oppilaitoksista osittain kavereidensa välittämien kokemusten ja kuuleman perusteella (Vuorinen & Valkonen 2005). Lisäksi on huomattu, että kaveripiirien jäsenten koulutussuunnitelmat ja perusasteen jälkeiset koulutuspolut muistuttavat toisiaan (Kiuru 2008). Toveriryhmillä on tärkeämpi rooli tyttöjen koulutussuunnittelussa (Kiuru 2008), mutta toisaalta pojat ovat huolestuneempia kavereidensa suhtautumisesta epätyypillisiin koulutus- ja uravalintoihin kuin tytöt (Beck ym. 2006). Arvellaan, että poikien perusasteen jälkeiset koulutuspolut ovat perinteisempiä kuin tyttöjen koulutusvalintojen osuessa ikävaiheeseen, jossa lähipiirin näkemyksillä on pojille erittäin suuri merkitys (Naiset ja miehet työelämässä, EK 2013).

4 KOULUTUS- JA TYÖURIEN SUKUPUOLEN MUKAISEN ERIYTYMISEN TAUSTATEKIJÄT – ESISELVITYSHANKE

Tässä luvussa kerrotaan Itä-Suomen yliopiston LUMA-keskuksen Koulutus- ja työurien sukupuolen mukaisen eriytymisen taustatekijät – esiselvityshankkeen motivaatiosta ja esiselvityksen toteuttamisesta.

4.1 Hankkeen motivaatio

Suomessa ammatillinen segregatio on EU-maiden kuudenneksi korkeinta (Naiset ja miehet työelämässä, EK 2013). Vaikka viime vuosikymmenten aikana on toteutettu lukuisia segregatation lieventämiseen tähdänneitä hankkeita ja projekteja, ilmiö pitää tietyillä koulutus- ja ammattialoilla pintansa.

Yhteiskunnan ja paikallisten alueiden kehittymisen kannalta on tärkeää, että eri alojen työntekijöiksi hakeutuvat kyvykkäimmät ja motivoituneimmat henkilöt sukupuolesta tai muista taustatekijöistä riippumatta. Taustatekijöistä riippumatta tehdyt koulutus- ja uravalinnat edistävät myös työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaamista. Segregatiota tulee pyrkiä lieventämään erityisesti Itä-Suomessa, missä väestöennusteen mukaan työvoiman määrä vähenee yli 5 % vuosien 2010–2020 aikana ja työmarkkinoiden joustava toiminta tulee entistä tärkeämmäksi.

Euroopan Unionin rakennerahasto-ohjelman aikana 2014–2020 voidaan toteuttaa segregatation lieventämiseen tähtäviä toimenpiteitä. Tarkoitustaan palvelevien toimenpiteiden suunnitteleminen ja toteuttaminen vaativat enemmän tietoa segregatiosta ja sen taustatekijöistä, minkä takia Itä-Suomen yliopiston LUMA-keskus toteutti Koulutus- ja työurien sukupuolen mukaisen eriytymisen taustatekijät – esiselvityshankkeen. Hankkeen rahoitti Euroopan sosiaalirahasto.

4.2 Selvityksen toteuttaminen

4.2.1 Selvitystä ohjanneet kysymykset ja selvityksen kohdejoukot

Selvityksessä pyrittiin saamaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Kuinka vahvasti nuoret sitovat ammatteja sukupuoleen ja millä tavalla segregatio näkyy koulussa?
2. Mitkä ovat segregatation taustatekijät?
3. Minkälaisilla toimenpiteillä segregatiota tulisi yrittää lieventää ja minkälaisiin kohderyhmiin toimenpiteet tulisi kohdistaa?

Aineistoa kerättiin yläkoulujen oppilaanohjaajilta ja yhdeksännen vuosiluokan oppilailta. Oppilaanohjaajat valittiin aineistonkeruun kohteeksi, sillä heillä on koulutus- ja kokemusperäistä tietoa nuoren jatkokoulutus- ja ammatinvalintaan vaikuttavista tekijöistä. Yhdeksäsluokkalaiset valittiin selvityksen toiseksi kohdejoukoksi, sillä heille peruskoulun jälkeisen koulutuspolun suunnittelu on ajankohtaista yhteisvalinnan lähestyessä. Peruskoulun yläluokat ovat yleensä ottaen tärkeä ajanjakso segregatioilmiön kannalta. Näiden vuosien aikana muovautuva suhtautuminen eri oppiaineisiin sekä vahvistuvat sukupuoliroolit vaikuttavat peruskoulun jälkeisiin koulutusvalintoihin. Suomessa ammatillisen peruskoulutuksen alavalinnat ovat selvästi eriytyneet sukupuolen mukaan, ja myös lukion kurssivalinnoissa näkyy eriytymistä (ks. luku 2.3). Segregatioilmiön taustatekijöiden selvittämisen kannalta on olennaista löytää tekijöitä, jotka ohjaavat nuoria eriytyneisiin koulutus- ja uravalintoihin jo peruskoulun puolella.

Selvityksen aineistonkeruusta lähetettiin syyskuussa 2014 tiedote Pohjois-Karjalan alueella työskenteleville yläkoulujen oppilaanohjaajille, joista kahdeksan osallistui aineistonkeruuseen.

4.2.2 Aineistonkeruun menetelmät ja toteuttaminen

Aineistonkeruumenetelmien suunnitteleminen aloitettiin pohtimalla, minkälaisilla tekijöillä ja toimijoilla on yläkouluikäisen nuoren elämässä suurin rooli. Vanhemmat, koulu, kaveripiiri ja media nostettiin tutkimuskirjallisuuden pohjalta tärkeimmiksi tarkastelukohteiksi.

Oppilaanohjaajien näkemyksiä edellä mainittujen tekijöiden ja toimijoiden roolista nuoren ammatinvalintaprosessissa päätettiin selvittää haastattelulla. Haastattelun rakentaminen aloitettiin luomalla tutkimuskirjallisuuden ohjaamana haastattelukysymyksille seuraavat kategoriat:

- A. Nuori koulun oppilaana ja ohjattavana*
- B. Nuori perheensä ja yhteisönsä jäsenenä*
- C. Nuori sukupuolensa edustajana*
- D. Segregation lieventäminen ja*
- E. Oppilaanohjaajan valmiudet sukupuolisensitiiviseen ohjaukseen.*

Kuhunkin kategoriaan laadittiin kysymyksiä, joihin oppilaanohjaajien arvioitiin pystyvän vastaamaan koulutuksensa ja kokemusperäisen tiedon pohjalta. Kysymyksillä pyrittiin kartoittamaan oppilaanohjaajien näkemyksiä siitä, millaisena segregatio näyttäytyy koulussa sekä miten vanhemmat, muut sukulaiset, koulu opettajineen ja oppilaanohjaajineen, nuoren kaveripiiri ja media vaikuttavat nuoren ammatinvalintaan ja onko näillä tekijöillä segregatiota vahvistava vai lieventävä vaikutus. Lisäksi haluttiin kuulla oppilaanohjaajien näkemyksistä siitä, minkälaisia segregatiota lieventäviä toimenpiteitä kannattaisi toteuttaa ja millaisiin ryhmiin toimenpiteitä tulisi kohdistaa.

Haastattelupohjaa testattiin haastatteleamalla yhtä selvityksen kohdejoukkoon kuulumatonta oppilaanohjaajaa. Testihaastattelussa tehtyjen havaintojen perusteella varsinaiset haastattelut päätettiin toteuttaa puolistrukturoidusti siten, että haastattelijalla voi vaihtaa tarpeen mukaan kysymysten järjestystä ja esittää tarkentavia kysymyksiä. Haastattelu tuli lopulta sisältämään 22 kysymystä. Valmiilla haastattelupohjalla haastateltiin seitsemää itäsuomalaista oppilaanohjaajaa. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin analyysiä varten. Haastattelupohja on esitetty kokonaisuudessaan liitteessä A.

Yhdeksäsluokkalaisten näkemysten tarkastelua varten rakennettiin sähköinen kyselylomake. Kyselyn avulla pyrittiin selvittämään, ketkä ovat yhdeksäsluokkalaisten nuorten tärkeimmät keskustelukumppanit jatkokoulukseen ja ammatinvalintaan liittyvissä asioissa, näkevätkö nuoret tietyt ammatit paremmin toiselle sukupuolelle sopivina, mitkä tahot ja tekijät mahdollisesti välittävät nuorille näkemyksiä ammattien sukupuolisidonnaisuudesta, ja millaisena kokemuksena työelämään tutustuminen on nuorille näyttäytynyt aloihin tutustumisen ja segregaaation näkökulmasta.

Taustatietoina kyselyssä kysyttiin vastaajan sukupuoli, asuinkunta, koulu ja luokka, vanhempien koulutustaustat ja ammatit, edellisen todistuksen likimääräinen keskiarvo ja ensisijaiset jatkokoulutussuunnitelmat. Muut kysymykset olivat tyypiltään asenneväittämiä, kyllä/ei-kysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Kyselyyn sisällytettiin tarkistuskysymys, jonka avulla pystyttiin jättämään tulosten analyysin ulkopuolelle sellaiset vastauslomakkeet, joissa vastaaja ei ole lukenut kysymyksiä. Kyselyn lopussa nuorilta tiedusteltiin, miltä kyselyyn vastaaminen tuntui ja millaisia ajatuksia kysymyksiin vastaaminen herätti.

Kysely pilotoitiin syksyllä 73 oppilaalla. Oppilaiden antaman palautteen pohjalta yhden kysymyksen kieliasua korjattiin. Valmis kysely teetettiin kahdeksassa yläkoulussa Itä-Suomen alueella ja siihen vastasi yhteensä 357 yhdeksäsluokkalaista. Tarkistuskysymyksen vastasi oikein yhteensä 246 oppilasta, joista tyttöjä oli 150 ja poikia 96. Tarkistuskysymykseen väärin vastanneiden vastaukset jätettiin aineiston analyysin ulkopuolelle. Oppilaat vastasivat kyselyyn oppilaanohjauksen tunnilla ja vastaamiseen heiltä kului keskimäärin 30 minuuttia. Kysely on esitetty kokonaisuudessaan liitteessä B.

5 Selvityksen tulokset

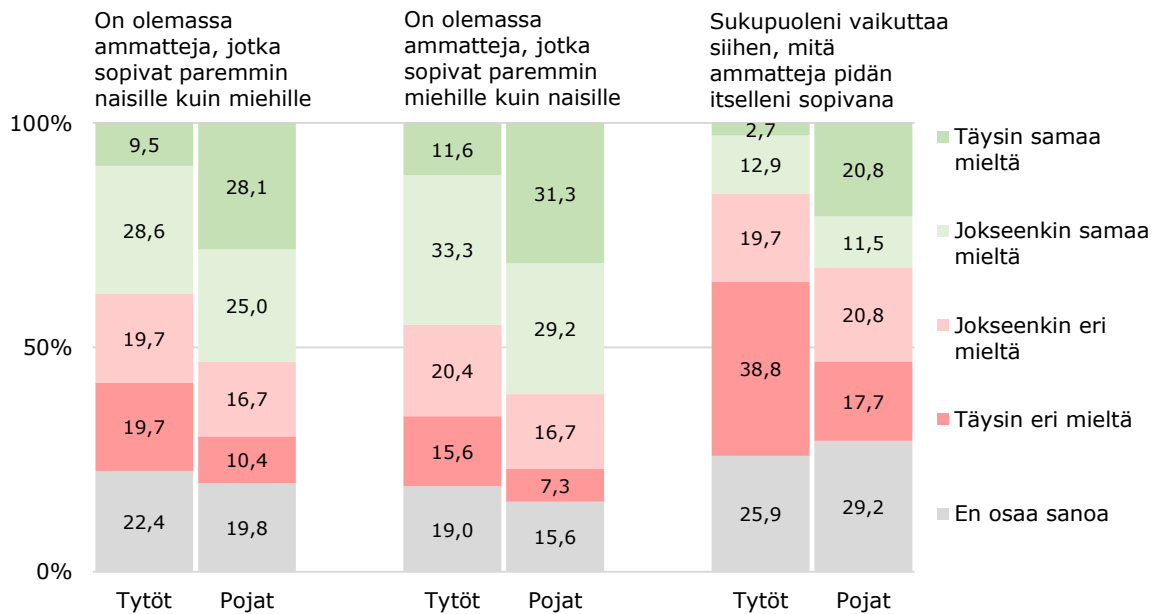
Tässä luvussa esitetään Itä-Suomen yliopiston LUMA-keskuksen Koulutus- ja työurien sukupuolen mukaisen eriytymisen taustatekijät -esiselvityksen tulokset. Luvussa perehdytään selvityksessä saavutettuun tietoon nuorten ammatteihin kohdistuvasta sukupuolisidonnaisista mielikuvista, segregaatian ilmenemisestä koulussa ja segregaatian taustatekijöistä.

5.1 Kuinka vahvasti nuoret sitovat ammatteja sukupuoleen ja millä tavalla segregatio näkyy koulussa?

Kaikki seitsemän haastateltua oppilaanohjaajaa kertoivat havainneensa nuorilla sukupuolisidonnaisia mielikuvia koulutusaloista ja ammanteista. Mielikuvat ovat perinteisiä; tekniikan alat, puolustus- ja pelastusala ja logistiikka-ala ajatellaan miehille sopivammaksi, ja sosiaali- ja terveysala sekä kauneudenhoitoala naisille sopivammaksi. Yhden oppilaanohjaajan mielestä poikien käsitykset ammattien sukupuolisidonnaisuudesta ovat vahvempia kuin tyttöillä.

Huomattavan moni kyselyyn vastanneista nuorista koki joidenkin ammattien sopivan paremmin toiselle sukupuolelle. Poikien segregaatiosuuntautunut ajattelu oli tyttöjä vahvempaa. Tyttöjen ja poikien vastaukset poikkesivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan väittämissä "on olemassa ammatteja, jotka sopivat paremmin naisille kuin miehille" ($p=0,007$), "on olemassa ammatteja, jotka sopivat paremmin miehille kuin naisille" ($p=0,002$) ja "sukupuoleni vaikuttaa siihen, mitä ammatteja pidän itselleni sopivina" ($p=0,025$) poikien ollessa jokaisesta väitteestä vahvemmin samaa mieltä. Tyttöjen ja poikien vastausjakaumat väittämiin on esitetty kuvassa 5.1.

Ammattien sukupuolisidonnaisuutta koskevista väittämistä täysin tai jokseenkin samaa mieltä olleiden nuorten esimerkit naisille ja miehille sopivista ammanteista mukailevat oppilaanohjaajien tekemiä havaintoja. Nuoret pitävät etenkin kauneudenhoitoon ja muotiin liittyviä ammatteja naisille sopivampana, koska naiset ovat nuorten mielestä luonnostaan taitavampia ammatteihin kuuluvissa työtehtävissä ja kiinnostuneempia niistä kuin miehet. Miehille sopivampia ammatteja ovat nuorten mielestä fyysisesti raskaat ammatit, kuten palo- ja pelastus- ja rakennusalan ammatit. Muutama nuori katsoi myös kuljetusalan sopivan paremmin miehille kuin naisille. Väittämästä "sukupuoleni vaikuttaa siihen, mitä ammatteja pidän itselleni sopivana" täysin tai jokseenkin samaa mieltä oli 16 prosenttia tytöistä ja 32 prosenttia pojista. Harva samaa mieltä olleista perusteli mielipiteensä. Väittämästä täysin tai jokseenkin eri mieltä olleet nuoret kertoivat, että valitsevat ammatin mielenkiinnon kohteidensa perusteella riippumatta siitä, onko ammatti mies- tai naisvaltainen. Kyselylomakkeista poimittuja nuorten ajatuksia väittämiin liittyen on esitetty kuvan 5.1 yhteydessä.

Kuva 5.1 Tyttöjen ja poikien näkemykset ammattien sukupuolisidonnaisuudesta ja oman sukupuolen vaikutuksesta ammatinvalintaprosessissa (N=246).

Periaatteessa naisille löytyy enemmän töitä muotisuunnittelualalla, sillä naisista on enemmän siihen kuin miehistä. - Tyttö

Jotkut fyysisesti raskaat työt eivät sovi naisille, mutta muuten ei ole ammatteja, jotka sopisivat paremmin naisille kuin miehille. - Tyttö

Jotkut ammatit ovat "noloja" miehille. - Poika

En osaa tarkemmin sanoa, mutta jotkut työt vain ovat tarkoitettu ensisijaisesti naisille. - Poika

Kaikki ammatit sopivat kaikille, mutta yleensä toinen sukupuoli voi tietää luontaisten kiinnostuskohteiden ja kasvatuksen takia enemmän jostain aloista. - Tyttö

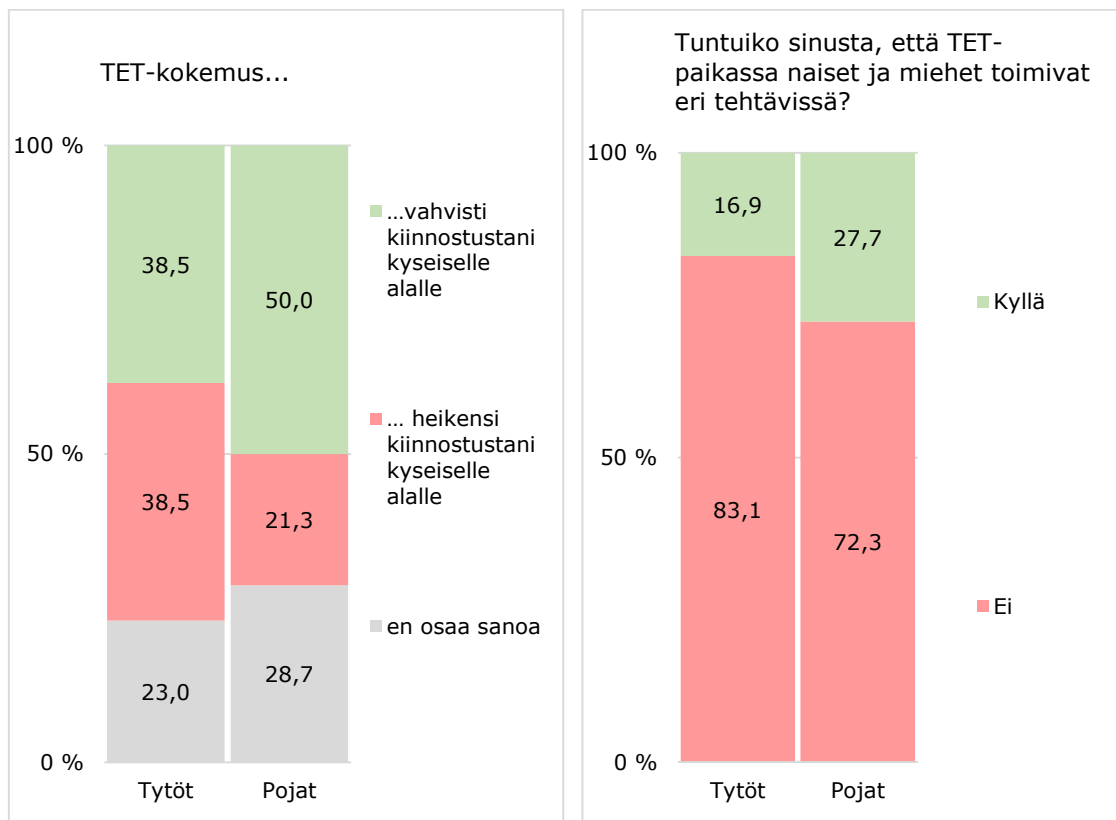
Sukupuolisidonnaisuus näkyy ammatteihin liittyvien mielikuvien lisäksi valinnaisaineiden valinnassa. Kaikkien haastateltujen oppilaanohjaajien koulussa on valinnaisaineita, jotka ovat joko tyttö- tai poikavaltaisia. Käsityö on jakautunut vahvimmin sukupuolen mukaan tyttöjen suuntautuessa tyypillisimmin tekstiilikäsityöhön ja poikien tekniseen käsityöhön. Yksi oppilaanohjaajista mainitsi kuulleensa pojilta tekstiilityötä vähätteleviä kommentteja. Tytöt eivät valitse mielellään teknistä työtä, jos he tietävät tulevansa olemaan ryhmän ainoa tyttö. Tekstiilikäsityön lisäksi tyttövaltaisia valinnaisaineita ovat ilmaisutaito, kuvaamataito ja vieraat kielet. Poikavaltaisia valinnaisaineita ovat muun muassa tietotekniikan ja fysiikan kurssit.

TET-paikkojen valinta jakautuu samalla tavalla sukupuolen mukaan kuin jatkokoulutusvalinnat. Tytöt suuntautuvat tyypillisimmin hoitoalan paikkoihin, päiväkoteihin, vaatekauppoihin ja kampaamoihin. Pojat suosivat metallipajoja, varaosaliikkeitä ja pienkonekorjaamoja. Kouluihin, kauppoihin ja marketteihin hakeutuu tasaisesti sekä tyttöjä että poikia. Yksi oppilaanohjaajista kertoi, että sosiaali- ja terveysalalla TET-jakson suorittamaan on alkanut viime vuosien aikana hakeutua alasta kiinnostuneet sukupuoleen katsomatta.

TET-paikkojen valinnassa kiinnostus alaan on oppilaanohjaajien mukaan vain yksi paikan valintaan vaikuttavista tekijöistä, joka jää usein käytännöllisten syiden varjoon. Nuoret suosivat vanhempiensa ja muiden sukulaistensa työpaikkoja, entisiä alakoulujaan sekä kotiaan lähellä olevia paikkoja. Mahdollisuus päästä kaverin kanssa samaan paikkaan ohjaa myös nuorten valintoja. Osa nuorista ei asennoidu TET-jakson suorittamiseen jatko-opintojen ja ammatinvalinnan näkökulmasta, vaan he pyrkivät suorittamaan sen mahdollisimman pienillä ponnisteluilla.

Nuorten kyselyn perusteella 43 prosenttia nuorista valitsi 8. luokan TET-paikan alaan tai nimenomaiseen työpaikkaan kohdistuvan kiinnostuksen perusteella. 23 prosenttia nuorista valitsi lähellä kotia olleen paikan, helposti saatavilla olleen paikan, toisen vanhemmansa tai muun tutun henkilön työpaikan tai yleisesti ottaen mukavalta tuntuneen paikan. Puolet pojista ja hieman alle 40 prosenttia tytöistä katsoi TET-jakson vahvistaneen kiinnostusta tutustuttavaa alaa kohtaan. Ero tyttöjen ja poikien välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

Tytöistä 17 prosenttia ja pojista 30 prosenttia oli havainnut sukupuolenmukaista työnjakoa TET-jaksonsa aikana. Pojat olivat havainneet sukupuolenmukaista työnjakoa tyttöjä enemmän ($p=0,046$). Sekä tyttöjen että poikien TET-paikoissa sukupuolen mukainen työnjako ilmeni enimmäkseen siten, että työpaikalla oli ainoastaan toisen sukupuolen edustajia työntekijöinä. Nuorten vastaukset työelämää tutustumista koskeviin kysymyksiin on esitetty sukupuolittain kuvassa 5.2.

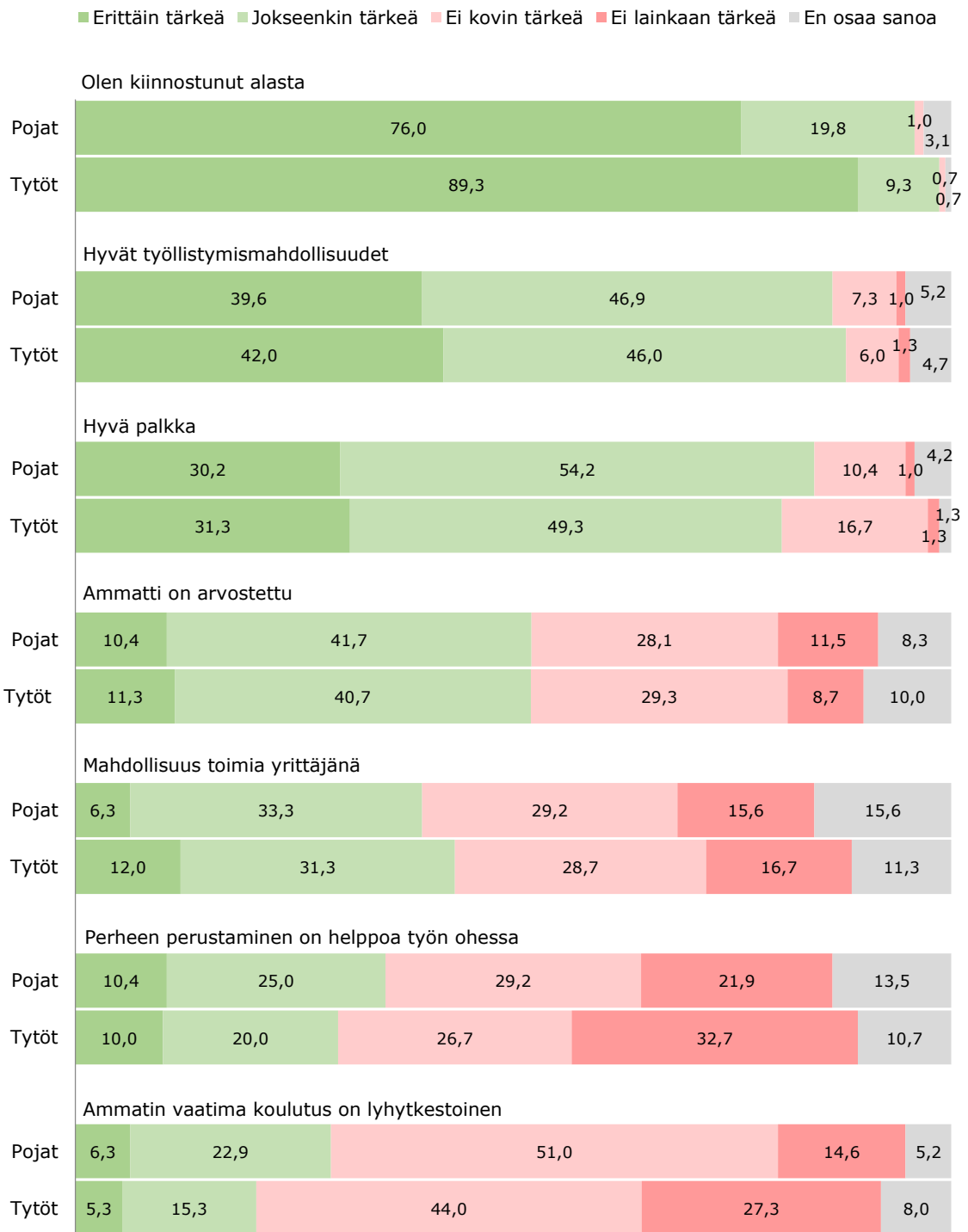

Kuva 5.2 Tyttöjen ja poikien näkemykset TET-jakson vaikutuksesta alan kiinnostavuuteen sekä naisten ja miesten työnjaosta TET-paikassa (N=242, neljä nuorta ei ollut vastannut kysymyksiin).

Nuoria pyydettiin arvioimaan seitsemän tekijän tärkeyttä ammatinvalinnassa (ks. kuva 5.3). Kiinnostus alaan, hyvät työllistymismahdollisuudet ja hyvä palkka ovat nuorille tärkeimmät ammatinvalintaan vaikuttavista tekijöistä. Tytöille kiinnostus alaan on tärkeämpää kuin pojille ($p=0,005$). Puolet kyselyyn vastanneista nuorista pitää erittäin tai melko tärkeänä sitä, että ammatin näyttäytyy arvostettuna yhteiskunnassa. Ammatin vaatiman koulutuksen kestolla ei kyselyn perusteella ole nuorille juurikaan merkitystä, joskin pojat kokevat lyhyen koulutuksen houkuttelevampana kuin tytöt ($p=0,015$).

Ohjauskeskusteluissa nuoret suhtautuvat varovaisesti aloihin, joilla työskentelevistä enemmistö on vastakkaista sukupuolta. Oppilaanohjaajien mukaan nuoret sulkevat harvoin kokonaisia aloja ammatinvalinnan ulkopuolelle tästä syystä, mutta sukupuolelle epätyypillisten jatkokoulutusvalintojen tekeminen on silti harvinaista. Pojat suhtautuvat erityisesti hiusten- ja kauneudenhoidon ammatteihin kielteisesti, mutta ovat alkaneet suuntautua sosiaali- ja terveysalalle enenevässä määrin. Miesvaltaisille teknillisille tai insinöörialoille suuntautuvat usein matemaattisesti erityisen taitavat tytöt.

Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat valitessasi ammattia?

Kuva 5.3 Tyttöjen ja poikien näkemykset tiettyjen ammatinvalintaan liittyvien tekijöiden tärkeydestä (N=246).

5.2 Segregaation taustatekijät

5.2.1 Vanhemmat, sisarukset ja sukulaiset

Vaikka nuoret usein korostavat tekevänsä jatko-opintoihin ja uraan liittyviä päätöksiä itsenäisesti, oppilaanohjaajien mukaan nuoret kokevat vanhempien kiinnostuksen asiaan erittäin tärkeänä, ja näillä on ammatinvalintaprosessissa merkityksellä rooli keskustelukumppaneina ja neuvojen antajina.

Oppilaanohjaajien mukaan nuoret tarkastelevat lähipiirissä olevia esimerkkejä erilaisista koulutus- ja urapoluista arvioidessaan eri alojen sopivuutta itsellensä. Nuoret löytävät usein vanhemmista, sukulaisista ja sisaruksista mielekkäitä esikuvia. Toisaalta ympäristön välittämät kokemukset, kuten vanhemman sisaruksen hankaluudet lukio-opinnoissa, voivat lannistaa ja saada matalan koulutuksen tuntumaan riittävältä.

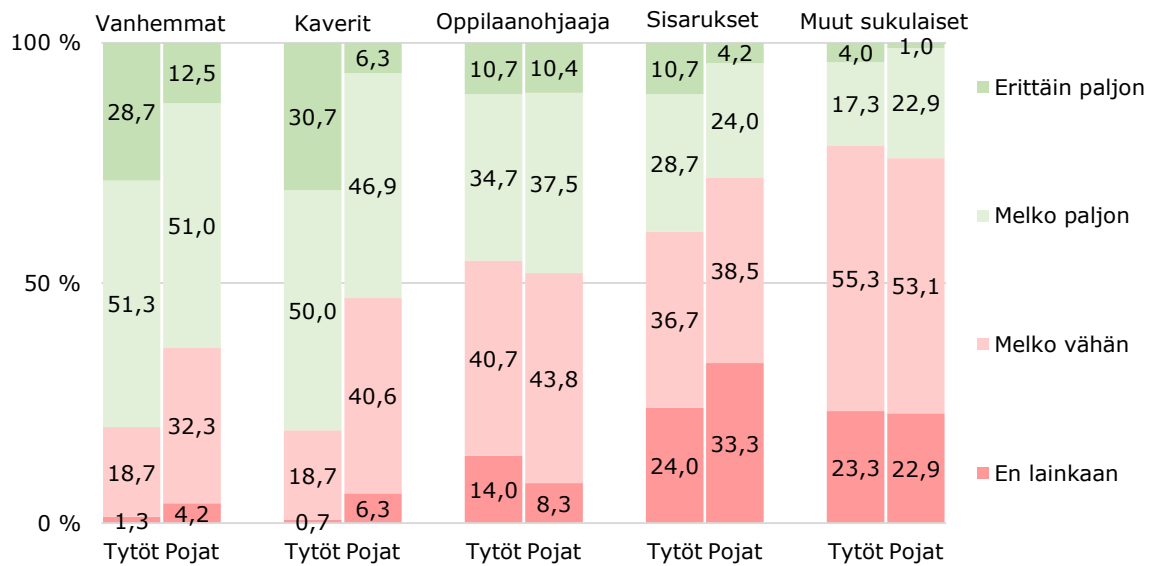
Kuusi oppilaanohjaaja seitsemästä oli huomannut vanhempien koulutustaustan näkyvän nuorten jatkokoulutusvalinnoissa. Korkeasti koulutetut vanhemmat näkevät lapsensakin korkeasti koulutettuina, ja heidän lapsensa suuntautuvat tyypillisesti lukiopolulle peruskoulun jälkeen. Matalasti koulutettujen vanhempien lapsilla vaikuttaa olevan korkeampi kynnys valita lukiokoulutus ammatillisten opintojen sijaan. Vanhemmat eivät kuitenkaan suoranaisesti painosta lapsiaan haluamilleen koulutuspoluille. Kaksi oppilaanohjaajaa kertoi tilanteista, joissa vanhempi oli ihmetellyt nuoren tekemää koulutusvalintaa ja halunnut keskustella siitä oppilaanohjaajan kanssa.

Nuorten kyselyn perusteella vanhemmat ovat nuoren tärkein keskustelukumppani jatkokoulutus- ja ammatinvalintaprosessissa (ks. kuva 5.4). 74 prosenttia nuorista kertoi keskustelevänsä vanhempiensa kanssa jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvistä asioista erittäin paljon tai melko paljon. Tytöt keskustelevat vanhempiensa kanssa poikia enemmän ($p < 0,001$). Kaverit, oppilaanohjaaja ja sisarukset ovat nuorille vanhempien jälkeen tärkeimpiä keskustelukumppaneita. Tytöt keskustelevat poikia enemmän sisarusensa kanssa ($p = 0,0031$).

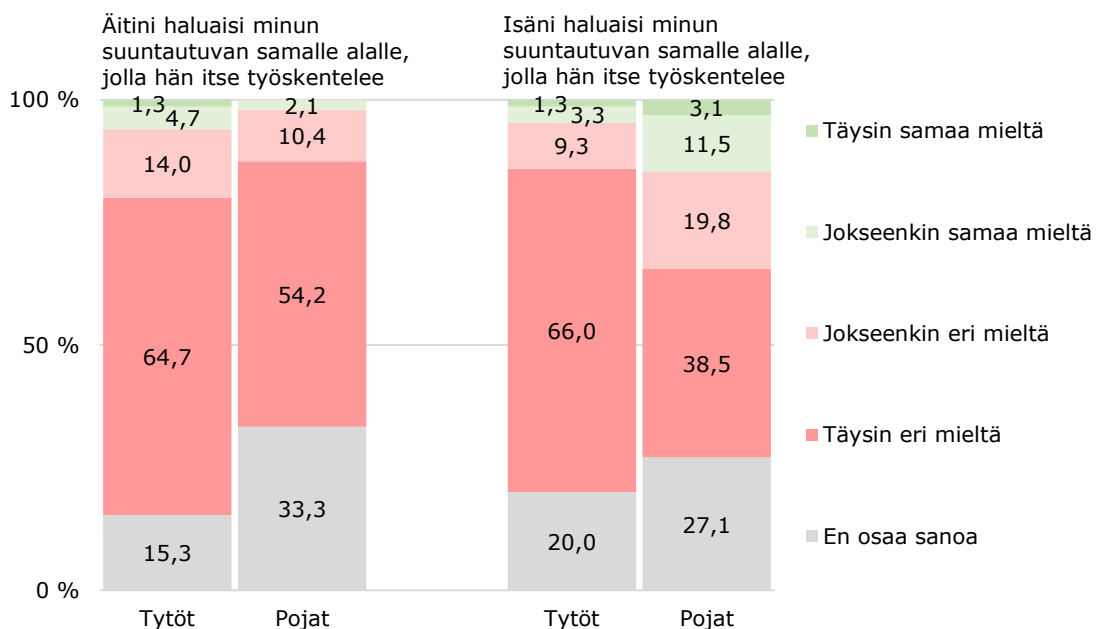
Nuorilta kysyttiin, kenen ohjeita he kuuntelevat eniten tehdessään koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyviä päätöksiä, ja 48 prosentissa vastauksista mainittiin joko vanhemmat, isä tai äiti. Vaikka sekä tytöt että pojat keskustelevat jatkokoulutuksesta ja ammatinvalinnasta paljon kavereidensa kanssa, päätöksenteossa he eivät näiden neuvoja juuri kuuntele.

Nuorten kyselyvastaukset vahvistavat käsitystä lapsiaan ammatinvalintaprosessissa tulevasta vanhemmista. Harva nuori koki äitinsä tai isänsä haluavan hänen suuntautuvan samalle alalle, jolla tämä itse työskentelee. Nuorten vastausjakaumat sukupuolittain väitettiin vanhempien toiveista on esitetty kuvassa 5.5.

Missä määrin olet keskustellut seuraavien henkilöiden kanssa
koulutus- ja ammatinvalinnasta?

Kuva 5.4 Tyttöjen ja poikien vastausjakaumat sukupuolittain kysymykseen siitä, missä määrin he keskustelevat mainittujen tahojen kanssa jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvistä asioista (N=246).

Kuva 5.5 Tyttöjen ja poikien näkemykset siitä, haluavatko vanhemmat heidän hakeutuvan samalle alalle, joilla nämä itse työskentelevät (N=246).

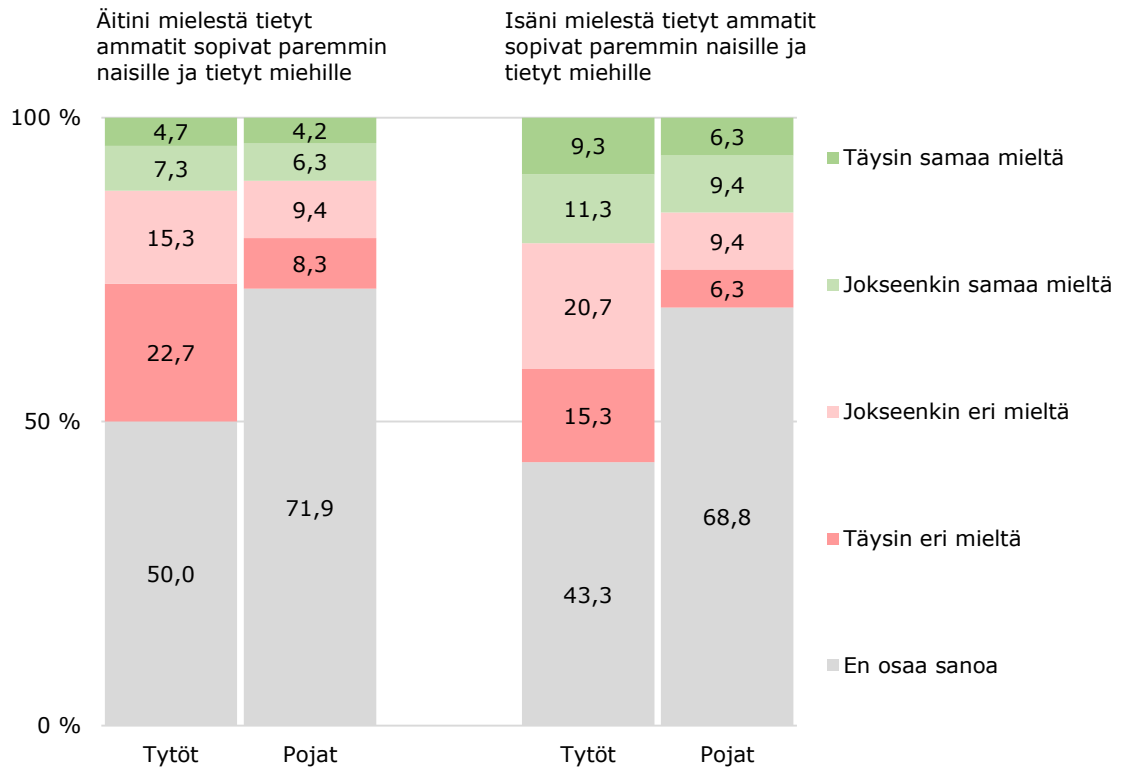

Segregaation näkökulmasta perheen ja sukulaisten vaikutus on kaksijakoinen. Kaikki oppilaanohjaajat olivat sitä mieltä, että nuorten sukupuolisidonnaiset mielikuvat ammasteista juontavat juurensa lapsuudesta lasten omaksuessa perheen sukupuolirooleja sekä vanhempien ja sisarusten koulutukseen ja ammatteihin kohdistuvia asenteita. Toisaalta lähipiiri voi myös tarjota esikuvia sukupuolelleen epätyypillisen uravalinnan tehneistä ja rohkaista nuorta suuntautumaan epätyypilliselle urapolulle. Tilanteet, joissa vanhemmat ovat painostaneet lastaan valitsemaan tietyn opiskelupaikan, ovat harvinaisia. Kaksi oppilaanohjaajaa kertoi tilanteista, joissa vanhempi oli ottanut yhteyttä, ihmetellyt nuoren tekemää valintaa ja halunnut keskustella siitä oppilaanohjaajan kanssa. Useimmiten vanhemmat kuitenkin suhtautuvat lastensa epätyypillisiin valintoihin kannustavasti.

Suuri osa nuorista ei osannut sanoa, pitävätkö heidän vanhempansa joitakin ammatteja toiselle sukupuolelle sopivampina (ks. kuva 5.6). Nuoret kertoivat, etteivät he ole varsinaisesti keskustelleet ammattien sukupuolisidonnaisuudesta vanhempiensa kanssa. Tyttöjen ja poikien vastaukset poikkesivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan väitteissä "äitini mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille" ($p=0,004$) ja "isäni mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille" ($p=0,001$) tyttöjen ollessa väitteistä vahvemmin samaa mieltä. Esimerkkejä vanhempiensa segregaatiosuuntautuneista asenteista kertoivat ainoastaan tytöt, ja ne koskivat pelkästään isien puheissa ilmi tulleita asenteita. Tyttöjen kertomia esimerkkejä on esitetty kuvan 5.6 yhteydessä.

Nuorten kyselyvastauksissa äidin koulutustaustan havaittiin korreloivan lapsen koulutusvalinnan kanssa siten, että maisterin tai tohtorin tutkinnon suorittaneiden äitien lapset suuntautuvat peruskoulun jälkeen todennäköisemmin lukioon ja pelkästään ammatillisen koulutuksen käyneiden äitien lapset todennäköisemmin ammatillisiin opintoihin ($p=0,021$). Isän koulutustaustalla ei havaittu olevan vaikutusta lapsen jatkokoulutusvalintaan. Kummankaan vanhemman koulutustaustalla ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta nuoren vastauksiin ammattien sukupuolisidonnaisuutta ja oman sukupuolen vaikutusta ammatinvalintaan koskeviin väittämiin eikä vanhempien segregaatiosuuntautuneita ajatuksia koskeviin väittämiin.

Viisi oppilaanohjaajaa kertoi havainneensa, että maaseutumaisemmillä paikkakunnilla asuvat nuoret suosivat ammatillisia opintoja lukiokoulutusta enemmän. Maaseudulla perheiden sukupuoliroolien katsottiin olevan perinteisempiä ja esikuvien kirjjon olevan yksipuolisempi kuin kaupunkimaisemmillä alueilla, minkä takia myös sukupuolelle tyypillisiä valintoja tehdään oppilaanohjaajien mukaan kaupunkimaisempia alueita enemmän. Asuinkunnan ja sukupuolelle tyypillisten uravalintojen välistä korrelaatiota ei tarkasteltu nuorten kyselyvastauksista, sillä kaikki kyselyyn vastanneista nuorista ovat kotoisin maaseutumaisiksi luokiteltavilta alueilta.

Kuva 5.6 Tyttöjen ja poikien näkemykset siitä, missä määrin he kokevat vanhempiensa sitovan ammatteja sukupuoleen (N=246).

Isän mielestä autoala on miehille. - Tyttö

Isä ei aina usko että nainen pärjäisi miesten töissä. - Tyttö

Miehet ovat vahvempia ja sopivat sen puolesta joihinkin raskaisiin töihin isäni mielestä. - Tyttö

5.2.2 Aineenopettajat ja oppilaanohjaajat

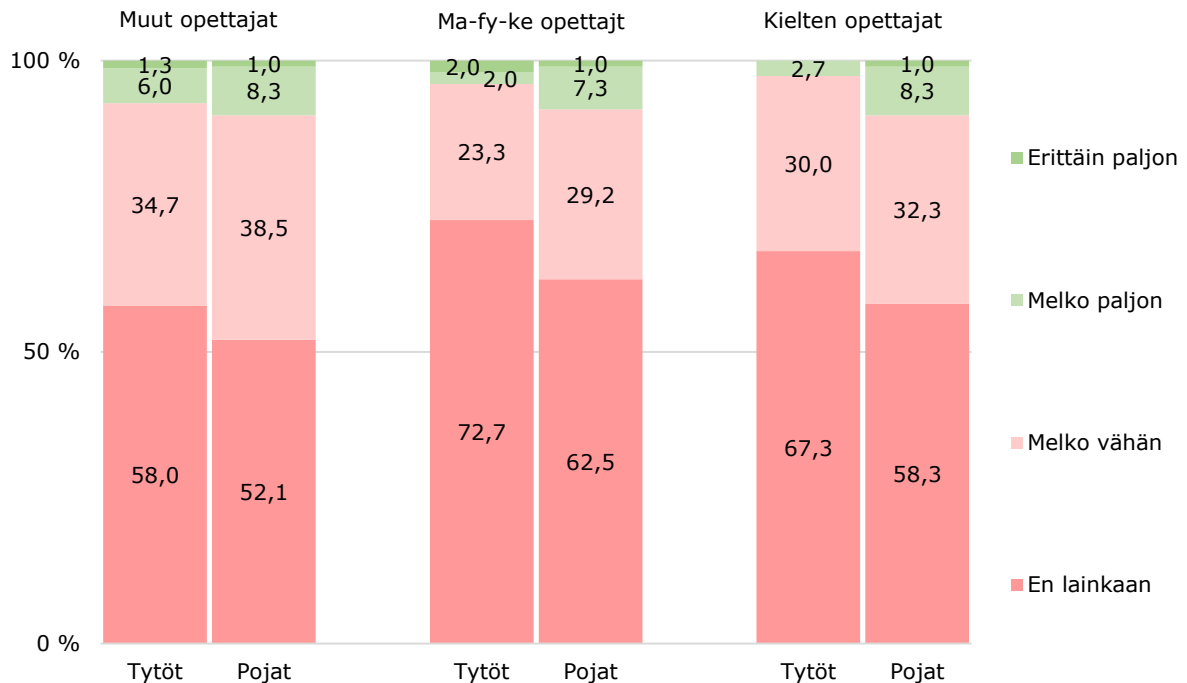
Oppilaanohjaajien mukaan aineenopettajien vaikutus nuoren koulutus- ja uravalintoihin ilmenee roolimallina toimimisena, oppiaineeseen kohdistuvan kiinnostuksen herättämisenä ja opiskelemiseen liittyvän itseluottamuksen vahvistamisena. Oppilaanohjaajien tekemien havaintojen ja nuorten kanssa käymien ohjauskeskustelujen perusteella aineenopettajat ovat oppilaitaan kohtaan enimmäkseen kannustavia. Opettajat rohkaisevat etenkin hyvin menestyviä oppilaita hakemaan taitojaan vastaaviin jatkokoulutuspaikkoihin.

Keskustelu jatkokoulutuksesta ja ammatinvalinnasta on vähäistä nuorten ja aineenopettajien välillä. Yksi oppilaanohjaaja nosti esille havainnon, että opettajan ja nuoren välinen läheinen suhde lisää koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvän keskustelun määrää ja vahvistaa opettajan roolia nuoren ammatinvalintaprosessissa. Yksi haastatelluista oppilaanohjaajista ei pitänyt hyvänä ajatuksena sitä, että aineenopettajat ohjaisivat nuoria jatkokoulutus- ja ammatinvalinnassa.

Eri oppiaineiden opetuksessa koulutusaloihin ja ammatteihin kohdistuvien sukupuolisdonnaisten mielikuvien tietoinen lieventäminen on vähäistä ja vahvasti opettajakohdista. Aineenopettajat voivat toimia roolimalleina opettaessaan ainetta, jota pidetään vastakkaiselle sukupuolelle ominaisempana. Yksi oppilaanohjaajista oli esimerkiksi huomannut koulussaan työskentelevän naispuolisen matematiikan, fysiikan ja kemian opettajan lisänneen selvästi tyttöjen kiinnostusta opiskella näitä oppiaineita.

Nuorten kyselyvastaukset vahvistavat oppilaanohjaajien havaintoja siitä, että nuoret keskustelevalle aineenopettajien kanssa jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvistä asioista hyvin vähän (ks. kuva 5.7). Erittäin paljon tai melko paljon aineenopettajien kanssa keskustelelee 3–9 prosenttia nuorista riippuen nuoren sukupuolesta ja opettajasta. Vähiten jatkokoulutuksesta ja ammatinvalinnasta nuoret keskustelevalle kielten opettajien kanssa. Pojista keskustelevalle opettajien kanssa suhteellisesti hieman enemmän kuin tytöt, mutta sukupuolten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa.

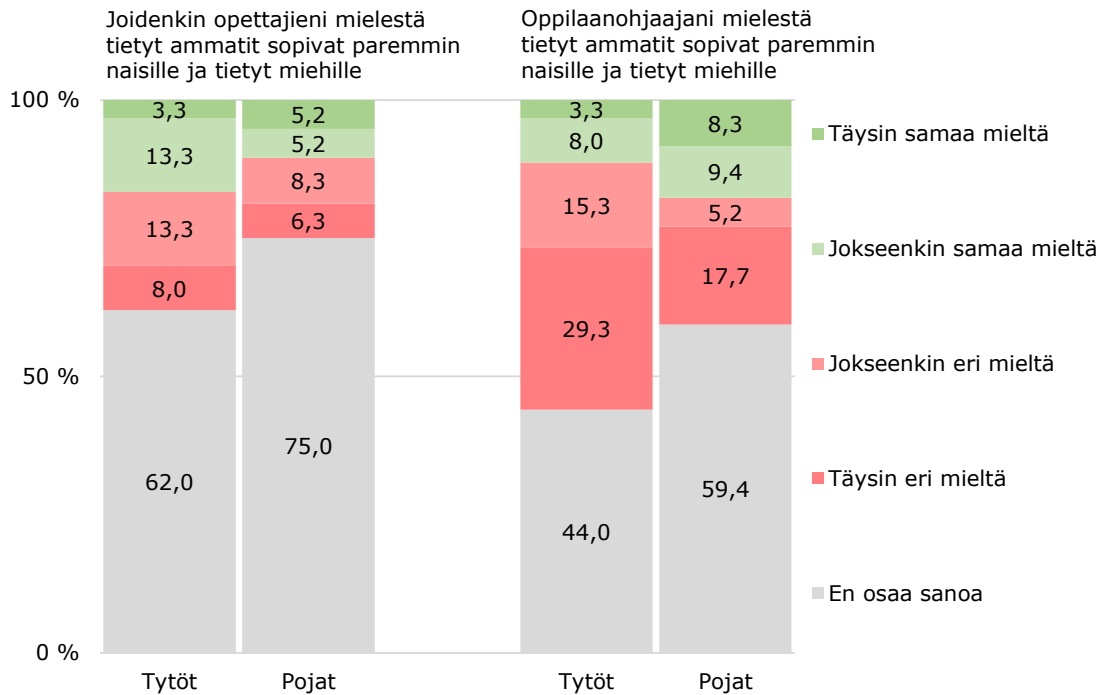
Missä määrin olet keskustellut seuraavien henkilöiden kanssa jatkokoulutuksesta ja ammatinvalinnasta?

Kuva 5.7 Tyttöjen ja poikien näkemykset eri aineiden opettajista keskustelukumppaneina jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvissä asioissa (N=246).

Suurin osa nuorista ei osannut sanoa, onko heidän opettajillaan tai oppilaanohjaajillaan sukupuolisidonnaisia käsityksiä ammateista. Tytöt olivat kuitenkin poikia vahvemmin samaa mieltä väittämästä ”joidenkin opettajieni mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille” ($p=0,041$). Muutamia väittämästä samaa mieltä olleita tyttöjä kertoivat esimerkiksi opettajien seksistisistä asenteista, jotka ovat ilmenneet naisia aliarvioivana puheena ja vanhanaikaisena ajattelutapana.

Pojista 18 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämästä ”joidenkin opettajieni mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille”, mutta he eivät esittäneet perusteluja vastauksilleen. Väittämästä eri mieltä olleita nuoria kertoivat oppilaanohjaajien olevan avarakatseisia ja kannustavan tekemään jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyviä päätöksiä kiinnostuksen kohteiden perusteella. Nuorten vastausjakaumat sukupuolittain väittämiin opettajien ja oppilaanohjaajien välittämistä asenteista ammattien sukupuolisidonnaisuudesta on esitetty kuvassa 5.8. Kuvan yhteydessä on nuorten kertomia esimerkkejä väittämiin liittyen.

Kuva 5.8 Tyttöjen ja poikien näkemykset opettajien ja oppilaanohjaajien välittämistä, ammattien sukupuolisidonnaisuuteen liittyvistä asenteista (N=246).

Puhuessaan on opettaja sanonut naisia vähätteleviä kommentteja. - Tyttö

Fysiikan ja kemian opettaja. Keskustellessa. - Tyttö

Jotkut opettajat ovat vanhanaikaisia. - Tyttö

Opo on puhunut että pitää valita ammatti, joka oikeasti kiinnostaa. - Poika

Oppilaanohjaajani on avaramielinen, hänenkin mielestä naiset ja miehet pystyvät samaan. -Tyttö

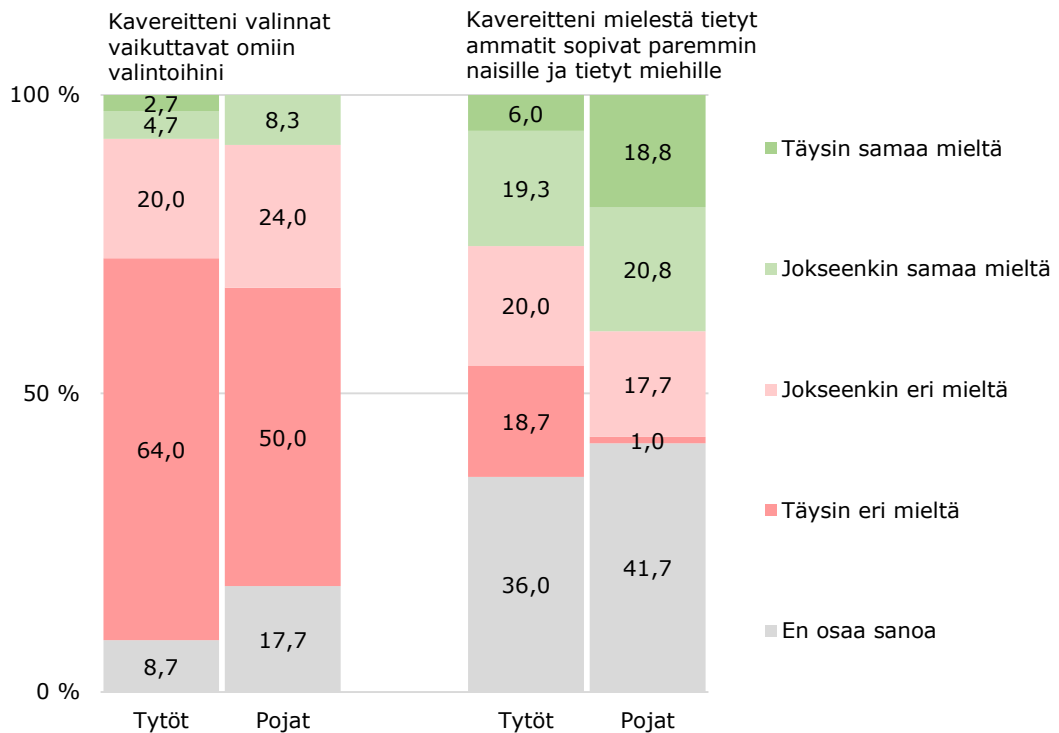
Oponi kannustaa menemään sinne alalle, joka kiinnostaa, eikä alalle joka on naisellinen tms. -Tyttö

5.2.3 Kaveripiiri

Kuusi seitsemästä oppilaanohjaajasta kertoi havainneensa kaveripiirin vaikuttavan nuorten jatkokoulutus- ja ammatinvalintaan ja neljän oppilaanohjaajan mielestä vaikutus on segregaatiota vahvistava. Kaveripiirin asenteet ja käsitykset ammateista ohjaavat etenkin ammatilliseen koulutukseen suuntautuvia nuoria sukupuolelle tyypillisten valintojen tekemiseen. Kolmen oppilaanohjaajan mielestä kavereiden näkemykset koulutusaloista ja ammateista ohjaavat enemmän poikien päätöksentekoa.

Kyselyn perusteella nuoret keskusteleivat kavereidensa kanssa jatkokoulutus- ja ammatinvalinnasta toiseksi eniten vanhempien jälkeen (ks. kuva 5.4). Tytöt keskustelevat kavereidensa kanssa poikia enemmän ($p < 0,001$). Nuoret ovat oppilaanohjaajien kanssa eri mieltä siitä, kuinka paljon kavereiden jatkokoulutusvalinnat ohjaavat heidän omia valintojaan. Enemmistö nuorista on täysin tai jokseenkin eri mieltä väittämästä ”kavereitteni valinnat vaikuttavat omiin valintoihini” (ks. kuva 5.9). Tyttöjen ja poikien näkemysten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa. Nuoret eivät myöskään omasta mielestään juuri kuuntele kavereidensa neuvoja tehdessään jatkokoulutusta koskevia päätöksiä.

Kaveripiirin ammatteihin liittyvistä sukupuolisidonnaisista mielikuvista nuoret olivat oppilaanohjaajien kanssa vahvemmin samaa mieltä. Neljäsosa tytöistä ja kolmasosa pojista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämästä ”kavereitteni mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille”. Vastausjakaumissa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa sukupuolten välillä. Kuvassa 5.9 on esitetty nuorten vastausjakaumat sukupuolittain väittämiin kavereiden roolista jatkokoulutus- ja ammatinvalintaprosessissa ja kavereiden näkemyksistä ammattien sukupuolisidonnaisuudesta. Kuvan yhteydessä on nuorten kertomia esimerkkejä kavereittensa asenteista.

Kuva 5.9 Tyttöjen ja poikien näkemykset kavereiden roolista jatkokoulutus- ja ammatinvalinta-prosessissa ja kavereiden näkemyksistä ammattien sukupuolisidonnaisuudesta (N=246).

Ei kukaan kavereistani välitä ammatinvalinnassaan, kuinka naisellinen tai miehinen ammatti on. - Tyttö

Joidenkin mielestä esim. nainen ei voi olla kirvesmies. - Tyttö

Pojat aina alentavat tyttöjä juuri siksi, että emme hallitse esimerkiksi autojen renkaiden vaihtoa jne. - Tyttö

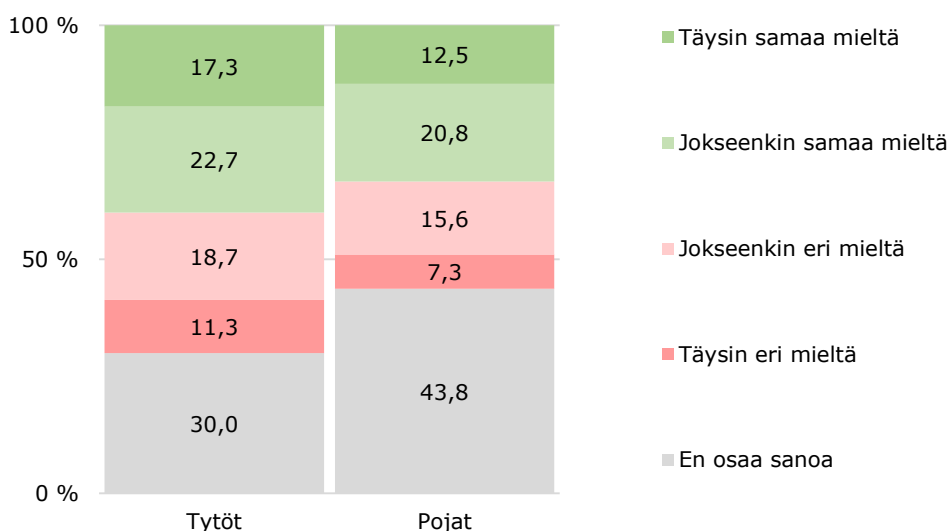
Nauravat joillekki ammanteille. - Poika

5.2.4 Media

Kaikki oppilaanohjaajat kokivat median enimmäkseen sukupuolisidonnaisia mielikuvia lieventävänä tekijänä. Oppilaanohjaajat pitivät ammattireality-ohjelmia hyvänä tapana välittää tietoa ammattialojen luonteesta ja siitä, millaisia ihmisiä aloilla työskentelee. Ohjelmissa esiintyvät sukupuolelleen epätyypillisen uravalinnan tehneet henkilöt toimivat esikuvina nuorille katsojille. Ammattireality-ohjelmien vaikutus näkyy nuorten jatkokoulutusvalinnoissa. Esimerkiksi miespuolisten kokkien tv-ohjelmat ovat innostaneet poikia suorittamaan kokin tai hotelli- ja ravintoalan koulutuksen. Sisustusohjelmat ovat puolestaan nostaneet pintakäsittelyalan tyttöjen suosioon. Haastatteluissa nousi esille uutisointi työttömyydestä ja irtisanomisista, josta nuoret toisinaan huomauttavat keskusteltaessa eri aloista oppilaanohjauksessa.

Nuoret toivat esille median sukupuolistereotyyppioita vahvistavan puolen. Tytöistä 40 prosenttia ja pojista 33 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteestä ”media antaa sellaisen kuvan, että tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille”. Nuoret kertoivat havainneensa sukupuolistereotyyppioita televisio-ohjelmissa ja televisiossa esitetyissä mainoksissa. Kuvassa 5.10 on esitetty nuorten vastausjakauma sukupuolittain mediaa koskevaan väitteeseen. Kuvaa seuraa nuorten kertomia esimerkkejä mediassa esiintyvistä ammatteihin liittyvistä sukupuolistereotyyppioista.

Media antaa sellaisen kuvan, että tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille

Kuva 5.10 Tyttöjen ja poikien näkemykset väitteeseen ”media antaa sellaisen kuvan, että tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille” (N=246).

TV:ssä naiset ovat yleensä merkonomeja ja miehet johtajia. - Tyttö

Media mainostaa tiettyjä aloja eri sukupuolille. - Poika

Tiedotusvälineissä on yleensä miehet raskaissa töissä ja naiset sellaisissa, joita ajatellaan naisellisiksi kuten kosmetologi yms. - Tyttö

Metsurit ovat mainoksissa miehiä. - Tyttö

6 Segregaation lieventäminen

Uudistetut esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet edellyttävät segregaatiota lieventävien toimintojen aktiivisempaa toteuttamista kasvatuksessa ja opetuksessa. Esiopetuksen uusiin opetussuunnitelman perusteisiin on kirjattu esiopetuksen tehtäväksi edistää lasten mahdollisuuksia kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuolesta johtuvia ennako-odotuksia (OPH 2014a). Perusopetuksen uusiin perusteisiin on puolestaan kirjattu, että opetuksen tulee lisätä lasten ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta ja edistää heidän mahdollisuuksiaan tehdä valintoja ilman sukupuolesta johtuvia ennako-odotuksia ja rajoituksia (OPH 2014b).

Tässä luvussa esitetään käsillä olevan esiselvityshankkeen perusteella laaditut ehdotukset segregaation lieventämisen kohderyhmistä, konkreettisista toimenpiteistä ja toimenpiteiden levittämiskanavista jatkossa toteutettavaa segregaation lieventämistyötä varten.

6.1.1 Segregaatiota lieventävien toimenpiteiden kohderyhmät

Esiselvityshankkeen tulosten perusteella segregaatiota lieventävät toimenpiteet tulee kohdistaa sekä ala- että yläkoulun oppilaisiin, heidän vanhempainsa, luokan- ja aineenopettajiin sekä oppilaanohjaajiin.

Selvitystä varten haastatellut oppilaanohjaajat näkivät *alakoulun vuosiluokat 4–6 tärkeimpänä ajankohtana kiinnittää kasvatuksessa ja opetuksessa huomiota lasten käsityksiin oppiaineista, koulutusaloista ja ammateista*, jotta voidaan välttää perusteettomien sukupuolisidonnaisten käsitysten kehittyminen ja vahvistuminen sekä ennaltaehkäistä yläkoulun ainevalintojen eriytymistä. Segregaatiota lieventäviä toimien toteuttamista on syytä jatkaa läpi yläkoulun, jotta oppiaine- ja jatkokoulutusvalintoja tehtäisiin kykyjen ja mielenkiinnon kohteiden eikä sukupuolen ohjaamina.

Lasten ja nuorten vanhemmat ovat toinen keskeinen segregaatiota lieventävien toimenpiteiden kohderyhmä. Selvityksen perusteella vanhemmat ovat nuorten tärkeimmät keskustelukumppanit jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvissä asioissa ja mahdollinen ammatteihin liittyvien sukupuolisidonnaisten mielikuvien lähde. On siten perusteltua tehdä vanhemmat varhaisessa vaiheessa tietoisiksi segregaatioilmiöstä ja keinoista, joilla ilmiötä voidaan lieventää.

Selvitykseen osallistuneet oppilaanohjaajat pitivät vuosiluokkia 5-6 parhaana ajankohdantana ottaa vanhemmat mukaan aktiiviseen segregaation lieventämistyöhön lasten yläkouluun siirtymisen ja valinnaisaineiden valitsemisen lähestyessä. Läpi yläkoulun kestävä vanhempien aktiivisuus jatkokoulutus- ja ammatinvalintaprosessiin liittyvässä koulun ja

kodin yhteistyössä helpottaisi sekä vanhempien että nuorten koulutusaloihin ja ammatteihin liittyvien ennakkoluulojen ja sukupuolittuneiden mielikuvien tunnistamista ja niihin vaikuttamista.

6.1.2 Segregaation lieventämisen toimenpiteet

Esiopetus ja peruskoulun alaluokat ovat segregaatioilmiöön vaikuttamisen kannalta keskeisiä lasten sukupuoliroolien muovautuessa. On suositeltavaa, että esiopetuksessa työskentelevät tiedostavat roolinsa lasten sukupuoli-identiteetin rakentumisessa, arvioivat toimintaansa sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta ja välttävät lasten kanssa toimiesseen perusteetonta sukupuolten kahtiajakoa.

Peruskoulun alaluokilla lasten käsitykset sukupuolirooleista ja ammasteista voivat rakentua eri aineiden oppitunneilla, koulussa käyvien vierailijoiden kautta sekä koulun ulkopuolelle tehdyillä vierailuilla ja retkillä. *Luokanopettajille tulee suunnata koulutusta, joka tarjoaa ajantasaista tietoa segregaatioilmiöstä lisäten luokanopettajien valmiuksia suunnitella ja rakentaa tasa-arvoa edistäviä, sukupuolen huomioivia ja sukupuolen moninaisuutta korostavia sisältöjä eri aineiden opetukseen ja muuhun koulun toimintaan.*

Segregaatioilmiöön tulee kiinnittää enemmän huomiota myös yläkoulun oppilaanohjauksen tunneilla. Selvitykseen osallistuneiden oppilaanohjaajien kertomia hyväksi havaittuja toimintoja olivat esimerkit sukupuolelleen poikkeavan uravalinnan tehneistä henkilöistä, eri ammattien monipuolinen esittely, sukupuolirooleja rikkovista kuvista ja videoista keskustelu sekä erilaisten aiheeseen liittyvien kampanjoiden tarjoamien materiaalien hyödyntäminen. Oppitunneilla ja yksilöohjauksessa voidaan myös pohtia sukupuolirooleja ja niiden rikkomista.

Merkittävien tulosten saavuttaminen segregaation lieventämisessä edellyttää kuitenkin koko koulu yhteisön osallistamista. Oppilaanohjaajien mielestä oppilaanohjauksen panos ei ole riittävä, vaan myös *aineenopettajien roolia on vahvistettava nuorten jatkokoulutus- ja ammatinvalintaprosessissa peruskoulun yläluokilla.* Oppilaanohjaajat näkivät aineenopettajat hyvänä kanavana työelämäntuntemuksen välittämiseen, joten aineenopettajien työelämäntuntemusta tulee monipuolistaa ja ajantasaistaa. Näin heillä on paremmat valmiudet esitellä nuorille eri oppiaineissa opiskeltavien taitojen ja työelämän välisiä yhteyksiä ja virittää jatkokoulutus ja ammatinvalintaa tukevia keskusteluja. *Aineenopettajille on lisäksi tarjottava segregaatioilmiötä ja sen lieventämistä käsittelevää täydennyskoulutusta.* Koulutuksessa on suositeltavaa hyödyntää oppilaanohjaajien asiantuntemusta nuorten jatkokoulutus- ja ammatinvalintaan vaikuttavista tekijöistä sekä tyttöjen ja poikien välisistä eroista opiskelijoina ja ohjattavina.

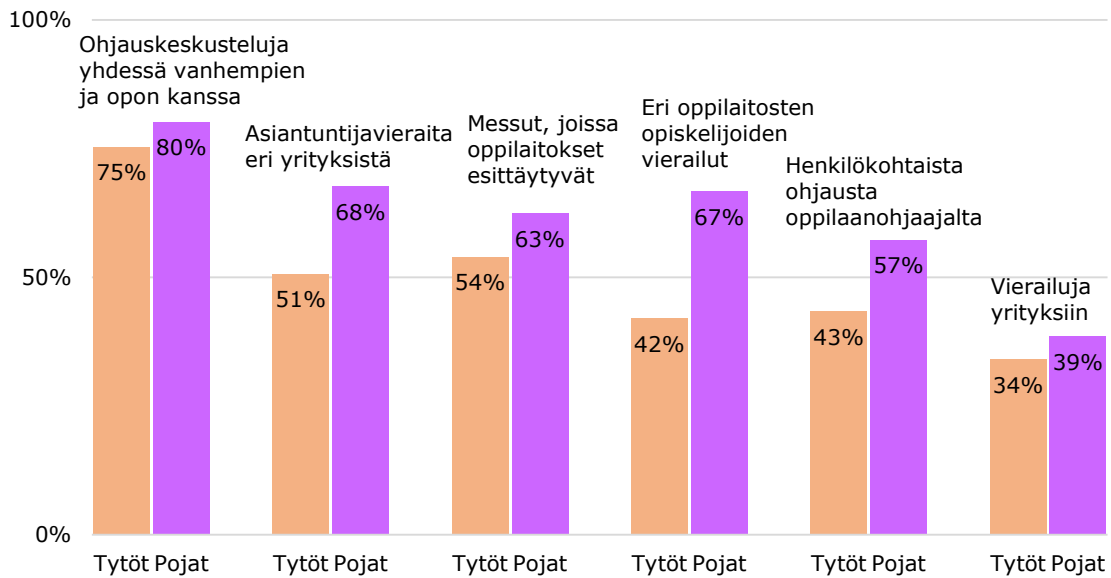
Kaikki haastatellut oppilaanohjaajat pitivät myös *oppilaanohjaajille suunnattavaa täydennyskoulutusta* kannatettavana ideana. Koulutuksen toivottiin tarjoavan ajantasaista tietoa segregatioilmioistä ja sen vaikutuksista suomalaisen yhteiskuntaan sekä mahdollistavan havaintojen ja kokemusten jakamista muiden oppilaanohjaajien ja aineenopettajien kanssa.

Kiinnittämällä nykyistä enemmän huomiota valinnaisaineiden monipuoliseen esittelemiseen niin, että ne näyttäytyvät hyödyllisinä ja kiinnostavina molemmille sukupuolille, voidaan ainevalintojen sukupuolen mukaiseen eriytymiseen peruskoulussa vaikuttaa. Valinnaisaineiden lisäksi sukupuolen mukaiseen eriytymiseen tulee kiinnittää huomiota TET-jaksojen aikana. TET-paikkoja haettaessa nuoria tulee auttaa etsimään paikka kiinnostuksen kohteiden perusteella ja rohkaista tutustumaan sukupuolelle epätyypillisiin aloihin.

Segregaation lieventäminen on ulotettava koulun ja kodin yhteistyöhön *välittämällä vanhemmille tietoa siitä, miten paljon sukupuolelle tyypillisiä koulutusvalintoja yhä tehdään, ja miten ilmiö vaikuttaa niin yksilön elämään kuin työmarkkinoiden toimivuuteenkin*. Vanhempia tulee motivoida osallistumaan jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyviin tilaisuuksiin yhdessä nuorten kanssa. Lisäksi vanhempia voidaan lähestyä tuottamalla esimerkiksi segregaatian taustatekijöitä ja vaikutuksia käsittelevää videomateriaalia, jota levitetään kotona katsottavaksi ja vanhempainilloissa esitettäväksi. Tällainen tieto auttaa nuorta ja hänen vanhempiansa muodostamaan kokonaiskuvan jatko-opiskelupaikkojen kirjosta, jolloin heidän on helpompi arvioida mitkä vaihtoehdoista ovat sopivimpia nuoren kykyjen ja kiinnostuksen kohteiden kannalta.

Ohjauskeskustelut yhdessä oppilaanohjaajan ja vanhempien kanssa oli nuorten eniten toivoma jatkokoulutus- ja ammatinvalintaa tukeva toiminto nuorille suunnatussa kyselyssä (N=246), ks. kuva 6.1. Osa oppilaanohjaajista toteuttaa jo nyt *perheohjaukseksi kutsuttua mallia (Jännetyinen 2013), jossa jokaisen nuoren tulevaisuudensuunnitelmia pyritään käymään läpi yhdessä vanhempien, nuoren ja oppilaanohjaajan kanssa*. Tällaisissa ohjauskeskusteluissa voidaan puuttua sekä nuorten että vanhempien mahdollisesti virheellisiin ja vanhanaikaisiin käsityksiin koulutusaloista ja ammanteista.

Nuorten toiveet muista jatkokoulutus- ja ammatinvalintaa tukevista toiminnoista kertovat nuorten kiinnostuksesta tutustua laajasti koulutusvaihtoehtojen ja ammattien kirjoon suoraan eri alojen opiskelijoiden ja asiantuntijoiden kautta (ks. kuva 6.1). On suositeltavaa *kutsua yritys- ja opiskelijavieraita eri oppiaineiden oppitunneille kertomaan omista koulutus- ja urapoluistaan sekä koulussa opiskeltavien taitojen ja työelämän välisistä yhteyksistä*. Vierailijoita valitessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että tarjotaan monipuolisesti roolimalleja sekä tytöille että pojille.

Kuva 6.1 Nuorten toiveet koulun tarjoamista jatkokoulutus- ja ammatinvalintaa tukevista toiminnoista (N=246).

6.1.3 Segregaation lieventämisen toimenpiteiden levittämiskanavat

Itä-Suomen yliopiston LUMA-keskus aloitti tammikuussa 2015 kansalliseen LUMA SUOMI – kehittämisohjelmaan kuuluvan Segregaation lieventäminen luonnontieteissä, matematiikassa ja teknologian aloilla -kehittämishankkeen, jossa hyödynnetään esiselvityshankkeen tuloksia. Kehittämishankkeessa suunnitellaan LUMA-aineiden perusopetukseen, oppilaanohjaukseen sekä kodin ja koulun yhteistyöhön soveltuvia toimintoja segregaation lieventämiseksi luma-aineiden ja teknologian opiskelussa. Kehittämistyötä tehdään yhteistyössä luokanopettajien, LUMA-aineiden opettajien ja oppilaanohjaajien kanssa. Hankkeen aikana kehitetyt toiminnot ja materiaalit viedään kaikkien Suomen opettajien saataville Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön pilvipalveluun viimeistään vuoden 2017 aikana.

Kansallinen LUMA-verkosto on mielekäs kanava segregaation lieventämistyötä varten kehitettyjen toimintojen levittämiseen, sillä LUMA-verkoston ja sen sidosryhmien kautta tavoitetaan laaja yleisö oppilaista ja opiskelijoista eri kouluasteiden opettajiin, oppilaan- ja opinto-ohjaajiin ja opettajankouluttajiin. Ulottamalla toimintoja LUMA-verkoston kansallisiin projekteihin, taataan toiminnoille laajempi levikki kuin ainoastaan paikallisiin toimijoiden kanssa tehtävällä yhteistyöllä.

LUMA SUOMI – kehittämisohjelman lisäksi Itä-Suomen yliopiston LUMA-keskus suunnittelee parhaillaan yhteishanketta Karelia-ammattikorkeakoulun biotalouden toimijoiden

kanssa. Samanaikaisesti tämän kyseessä olevan esiselvityshankkeen kanssa Karelia-ammattikorkeakoulu on toteuttanut *Biofem – naistoimijoiden roolin kasvattaminen Pohjois-Karjalan biotalousbisneksessä* – hankkeen. Yhteisen hankkeen suunnittelu yhteistyö on jo aloitettu, ja näiden kahden hankkeen toteuttajat ovat osallistuneet toistensa järjestämiin kokouksiin ja seminaareihin keväällä 2015 aikana. Alustavan selvitystyön perusteella molempien toteuttajatahojen jatkohankkeet kannattaa yhdistää yhdeksi laajemmaksi hankekokonaisuudeksi.

VIITTEET

Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G.V., Pastorelli, C. (2001): Self-efficacy beliefs as shapers of children's aspirations and career trajectories. *Child Development*, **72** (1): 187-206.

Beck, V., Fuller, A., Unwin, L. (2006): Increasing risk in the 'scary' world of work? Male and female resistance to crossing gender lines in apprenticeships in England and Wales. *Journal of Education and Work*, **19** (3): 271-289.

Brunila, K., Heikkinen, M., Hynninen, P. (2005): Monimutkaista mutta mahdollista. Hyviä käytäntöjä tasa-arvotyöhön. Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, aikuiskoulutus/kansallinen teematyö. Kainuun Sanomain Kirjapaino Oy, Kajaani.

Correll, S.J. (2001): Gender and the career choice process: The role of biased self-assessments. *American Journal of Sociology*, **106** (6): 1691-1730.

Eccles, J.S., Barber, B., Jozefowicz, D. (1999): Linking gender to educational, occupational, and recreational choices: Applying the Eccles et al. Model of Achievement-Related Choices. Teoksessa Swann, W.B., Langlois, J.H. ja Gilbert, L.A. (toim.): Sexism and stereotypes in modern society. Washington D.C. American Psychological Association.

Eccles, J.S., Jacobs, J.E., Harold, R.D. (1990): Gender role stereotypes, expectancy effects, and parents' socialization of gender differences. *Journal of Social Issues*, **46** (2): 183-201.

Elinkeinoelämän keskusliitto (2013): Naiset ja miehet työelämässä. Maaliskuu 2013. Julkaistu verkossa:
http://ek.fi/wp-content/uploads/naisetmiehet_maaliskuu2013.pdf. 19.4.2015.

Heikkinen, M., Huuki, T. (2005): Hoiva, huolenpito ja elollisesta huolehtiminen perusopetuksen piiloisina sukupuolistuneina sisältöinä. Teoksessa Teräs, L. (toim.), Sunnari, V. ja Kailo, K.: Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia – näkökulmia segregatioon. WomenIT – Women in Industry and Technology koulutus-, kehittämis- ja tutkimusprojekti 2001–2005, Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus. Rannikon Laatumain Oy, Raahe.

Helsingin diakonissaopiston www-sivusto: <<https://www.hdo.fi/paattyneet-projektit/158-voimaa-hoivaan1>>. 29.3.2015.

Jakku-Sihvonen, R. (2012): Sukupuolten tasa-arvo. Teoksessa Niemi, E.K. (toim.): Aihekokonaisuuksien tavoitteiden toteutumisen seuranta-arviointi 2010. Koulutuksen seurantaraportit 2012:1. Opetushallitus. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere.

Jakku-Sihvonen, R. (2013): Sukupuolenmukaista vaihtelua koululaisten oppimistuloksissa ja asenteissa. Koulutuksen seurantaraportit 2013:5. Opetushallitus.

Juutilainen, P-K. (2003): Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina. Kasvatustieteellisiä julkaisuja. Joensuun yliopisto. Joensuu.

Juutilainen, P-K. (2007): Sukupuoli lukion opinto-ohjauskeskusteluissa. *Kasvatus* 2/2007: 134–143.

Jännetyinen, J. (2013): Huolenpitoa ja yhteistoimintaa yläkoulun oppilaanohjauksen perheohjausmallilla. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti, 3.5.2013: <http://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2013/05/03/huolenpitoa-ja-yhteistoimintaa-ylakoulun-oppilaanohjauksen-perheohjausmallilla/>. 15.4.2015.

Kaarna, A. (2012): Maaseutumaisissa kunnissa eniten tutkintoa vailla olevia. Väestölaskentatietoihin liittyviä artikkeleita, Tilastokeskus: http://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2012-10-03_001.html. 13.4.2015.

Karvonen, T. (2014): Aivan sama mulle? Lapin Letka – hanke, loppuraportti. Lapin ammattiopisto.

Kukkonen, M. (2005): ”En ole yhtään matemaattinen ihminen” – tyttöjen minäkäsitys, asenteet ja itsearviointitaidot uravalintojen lähtökohtana. Teoksessa Teräs, L. (toim.), Sunnari, V. ja Kailo, K.: Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia – näkökulmia segregaatioon. WomenIT – Women in Industry and Technology koulutus-, kehittämis- ja tutkimusprojekti 2001–2005, Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus. Rannikon Laatu-paino Oy, Raahе.

Kumpulainen, T. (2012): Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2011. Koulutuksen seurantaraportit 2012:5. Opetushallitus. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino.

Kumpulainen, T. (2014): Opettajat Suomessa 2013. Koulutuksen seurantaraportit 2014:8. Opetushallitus. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2014.

Kupari, P., Välijärvi, J., Andersson, L., Arffman, I., Nissinen, K., Puhakka, E., Vettenranta, J. (2013): PISA12 Ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:20.

Kuusi H., Jakku-Sihvonen R., Koramo M. (2009): Koulutus ja sukupuolten tasa-arvo. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:52. Yliopistopaino, Helsinki.

Kärkkäinen A., Nummi M. (2013): Miehenkäyttöopas. Sosiaali- ja terveysalan opettajille ja työpaikoille. Helsingin diakonissalaitos. Tyyliopisto Oy, Helsinki.

Lehtonen, J. (2003): Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 31. Yliopistopaino, Helsinki.

Mattila, L., K., Rautopuro, J. (2013): Taustatietoja oppilaista ja opetuksesta. Teoksessa Rautopuro, J. (toim.): Hyödyllinen pakkolasku. Matematiikan oppimistulokset peruskoulun päättövaiheessa 2012. Koulutuksen seurantaraportit 2013:3. Opetushallitus. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Ndobo, A. (2013): Discourse and attitudes on occupational aspirations and the issue of gender equality: What are the effects of perceived gender asymmetry and prescribed gender role? *Revue européenne de psychologie appliquée*, 63: 231–241.

Opetushallitus (2004): Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.

Opetushallitus (2014a): Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.

Opetushallitus (2014b): Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010): Segregaation lieventämistyöryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:18.

Ouakrim-Soivio, N., Kuusela, J. (2012): Historian ja yhteiskuntaopin oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2011. Koulutuksen seurantaraportit 2012:3. Opetushallitus. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere.

Relander, J. (2012): Miksi miesliike? Teoksessa Jokinen, A. (toim.): Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2008): Segregaatio ja sukupuolten väliset palkkaerot – hankkeen loppuraportti. Yliopistopaino, Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2010): Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8. Yliopistopaino, Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2015): Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2012-15 – Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:1.

Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivu: <<http://www.stm.fi/tasa-arvo/samapalkkaus>>. 5.4.2015.

Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivu: <<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1904940#fi>>. 5.4.2015.

Tainio, L., Teräs, T. (2010): Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2010:8.

Taloudellinen tiedotustoimisto (2014): Kun koulu loppuu. Tutkimus nuorten tulevaisuuden suunnitelmista. Tiivistelmä pääraportista. T-Media.

Tilastokeskus (2009): Koulutus periytyy edelleen. Tilastokeskuksen Hyvinvointikatsaus 1/2009.

Tilastokeskus (2013): Lukiokoulutus. Koulutus 2014. Tilastokeskus, Helsinki.

Tilastokeskus (2014): Naiset ja miehet Suomessa 2014. Julkaistu verkossa: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_namisu_201400_2014_10367_net.pdf. 21.4.2015.

Vanhalakka-Ruoho, M. (2007): Nuorten elämänkulun suunnittelun relationaalisia aspek-teja. Teoksessa Juutilainen, P-K. (toim.): Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.

Vuorinen, P., Valkonen, S. (2005): Ammattikorkeakoulu ja yliopisto yksilöllisten koulutustavoitteiden toteuttajina. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselesteita 25. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.

Väljjarvi, J. (2014): Osaaminen kestäväällä perustalla. Suomen PISA-tulosten kehitys vuosina 2000–2009. Tilannekatsaus, helmikuu 2014. Opetushallituksen muistiot 2014:1.

Liite A: Oppilaanohjaajien haastattelupohja

Segregaation taustatekijöiden selvittäminen – Oppilaanohjaajien haastattelu

Aluksi:

1. Minä vuonna olet valmistunut oppilaanohjaajaksi?
2. Millaisia sukupuolisidonnaisia mielikuvia olet huomannut oppilailla olevan koulutus- ja työurista?
  - a. Mistä ne mahtavat johtua tai juontavat juurensa?

Nuori koulun oppilaana ja ohjattavana

3. Millä tavoin oppilaan ohjauksen tunneilla kiinnitetään huomiota segregaatioon?
  - a. Minkälaisilla tietoisilla toimenpiteillä olet pyrkinyt vaikuttamaan oppilaiden mielikuviin erilaisista mies- ja naisvaltaisista aloista?
  - b. Miten merkittävässä roolissa luulet oppilaanohjauksen olevan segregaation purkamisessa (miten paljon sillä loppujen lopuksi voi vaikuttaa asiaan)?
4. Millaisen merkityksen arvioisit oppilaanohjauksella ylipäänsä olevan oppilaan jatkokoulutukseen liittyvissä valinnoissa?
5. Minkälaisen vaikutuksen arvioisit aineenopettajilla olevan oppilaiden tekemiin jatkokoulutukseen liittyviin valintoihin?
  - a. Onko sinulla havaintoja opettajan kannustavasta tai lannistavasta vaikutuksesta?
  - b. Onko aineenopettajien vaikutus yleisesti mielestäsi segregaatiota lieventävää vai vahvistavaa?
6. Vaikuttaako sukupuoli siihen, kuinka hyvin oppilas kokee menestyvänsä eri oppiaineissa?
  - a. Missä aineissa tytöt kokevat menestyvänsä ja missä pojat?

7. Miten oppilaiden sukupuolisidonnaiset mielikuvat koulutus- ja työurista vaikuttavat valinnaisaineiden valintaan?
  - a. Onko valinnaisaineita, joissa segregatio näkyy selvästi?
  - b. Onko nuorilla sukupuolenmukaisia ennakkoluuloja tiettyjä valinnaisaineita kohtaan?

8. Kiinnitetäänkö segregatioon huomiota TET-paikoista keskustellessa (hakuvaiheessa ja TET-päivien jälkeen)?
  - a. Millä perusteella oppilaat tuntevat valitsevan TET – paikan?
  - b. Näkyykö segregatio TET-paikkojen valinnassa?

Nuori sukupuolensa edustajana

9. Miten ohjattavan oppilaan sukupuoli vaikuttaa siihen, miten hänen jatkokoulutus- ja urasuunnitelmiaan aletaan jäsentää?

10. Onko tyttöjen ja poikien opiskeluun ja ammatinvalintaan liittyvässä itseluottamuksessa eroa?
  - a. Osaavatko molemmat sukupuolet tunnistaa kykynsä ja lahjakkuutensa yhtä hyvin, ja ovatko ns. minäpystyvyyden kokemukset realistisia?

11. Miten yleistä on sukupuolelle epätyypillisten jatko-opiskelu- ja uravalintojen tekeminen?
  - a. Millaisia keskusteluja oppilaanohjauksessa tällöin on käyty?
  - b. Osaatko arvioida, mitkä mahdolliset taustatekijät ovat vaikuttaneet epätyypillisten jatko-opiskelu- ja uravalintojen syntymiseen?
  - c. Sulkevatko nuoret pois kokonaisia ammattialoja sen takia, että niissä on vastakkaisen sukupuolen enemmistö työntekijöinä?

12. Tarvitsevatko tytöt ja pojat yleisesti ottaen erityyppistä ohjausta?

Nuori perheensä ja yhteisönsä jäsenenä

13. Kuinka kuvailisit nuoren vanhempien roolia ja vaikutuksia nuoren koulutus- ja työurien valintaan?
  - a. Osaatko arvioida, onko vanhempien vaikutus noin yleisesti segregatiota lieventävä vai vahvistava?
  - b. Kuinka vanhemmat suhtautuvat nuoren mahdollisesti epätyypilliseen uravalintaan?
  - c. Entä millaisia havaintoja sinulla on vanhempien tahoilta tulleesta kannustamisesta tai lannistamisesta?

- d. Onko mahdollinen kannustaminen tai lannistaminen segregaatiota tukevaa vai vahvistavaa?
14. Miten koti/vanhemmat otetaan koulussanne mukaan nuoren jatkokoulutus- ja urasuunnitteluun?
- a. Onko teidän koulussanne tapana pyytää vanhempia mukaan oppilaan yksilöohjauskeskusteluun?
  - b. Järjestetäänkö teidän koulussanne esimerkiksi jatko-opintoihin ja työelämään liittyviä teemavanhempainiltoja?
  - c. Luuletko, että nuoret haluaisivat vanhempien olevan enemmän mukana ammatinvalintaprosessissa?
15. Minkälaisia havaintoja olet tehnyt vanhempien koulutustaustan ja ammatin vaikutuksesta oppilaan oman jatkokoulutuksen ja uran suunnittelussa?
16. Minkälaisia vaikutuksia olet huomannut oppilaan sisaruksilla/isovanhemmillä/muilla sukulaisilla/kaveripiirillä/muilla nuoren elämään liittyvillä henkilöillä olevan jatkokoulutus- ja urasuunnitelmiin?
- a. Onko mainittujen tahojen toiminnalla ja mielipiteillä segregaatiota vahvistava vai lieventävä vaikutus?
17. Millainen vaikutus nuoren asuinpaikalla on koulutus- ja uravalintoihin?
- a. Tekevätkö maaseutumaisilla alueilla asuvat nuoret keskenään samankaltaisia valintoja? Entä kaupunkimaisilla alueilla asuvat?
  - b. Poikkeavatko maaseutumaisilla alueilla asuvien ja kaupunkimaisilla alueilla asuvien nuorten käsitykset eri ammateista ja opiskelusta toisistaan? Toisin sanoen: vaikuttaako asuinpaikka segregaation esiintymiseen?
18. Minkälaisen vaikutuksen koet mediallyn olevan nuoren jatkokoulutus- ja urasuunnitteluprosessissa?
- a. Segregaation näkökulmasta?

Segregaatioilmiön lieventäminen

19. Mihin kohderyhmiin segregaatioilmiön lieventämistä edistävät toimenpiteet mielestäsi kannattaisi suunnata?
- a. Mikä olisi paras aika vaikuttaa eri kohderyhmiin?
    - i. Esimerkiksi nuoriin, millä luokka-asteella?
    - ii. Entä vanhempiin, mihin aikaan?

20. Millaisilla toimenpiteillä segregatioilmiötä kannattaisi mielestäsi lähteä purkamaan?

- a. Millaisia koulutus- ja ammatinvalintaa tukevia toimenpiteitä tulisi mielestäsi kouluissa lisätä segregaatian lieventämiseksi?

Oppilaanohjaajan saamat valmiudet sukupuolisensitiiviseen ohjaukseen

21. Miten itse koet segregaatian käsittelyn oppilaanohjauksessa? Onko se haastavaa, luontevaa?

22. Miten oppilaanohjaajien koulutuksessa käsitellään sukupuolten tasa-arvoa ja sukupuolten mukaista eriytymistä koulutusurilla? Oletko mielestäsi saanut koulutuksessa tarpeeksi valmiuksia asian huomioimiseen työssäsi?

Liite B: Kysely yhdeksäsluokkalaisille

Sukupuoli ja ammatinvalinta

Aluksi

Tässä kyselyssä kartoitetaan nuorten ajatuksia peruskoulun jälkeiseen jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyen.

Osassa kyselyn kysymyksistä pyydetään perusteluja tai esimerkkejä. Perustelut ja esimerkit ovat tutkimuksen kannalta erittäin tärkeässä roolissa, joten kerrothan nekin lomakkeessa.

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja niitä käytetään opetuksen kehittämiseen ja tutkimustarkoituksiin.

Taustatiedot

Tyttö Poika
Sukupuoli

Asuinkunta

Koulu

Luokka

Äidin koulutus --Valitse tästä--

Äidin ammatti

Isän koulutus --Valitse tästä--

Isän ammatti

Edellisen todistuksesi keskiarvo likimain? 4,0 4,5 5,0 5,5 6,0 6,5 7,0 7,5 8,0 8,5 9,0 9,5 10

Jatkokoulutus- ja uratoiveet

Vastaa vain yhteen kohdista 1. - 4. sen perusteella, mikä on peruskoulun jälkeen ensisijainen jatkokoulutus- tai uravalintasi.

1. Haen peruskoulun jälkeen ensisijaisesti lukioon.

a. Tärkein syy, miksi:

b. Mitä ammatteja tavoittelet lukion jälkeen?

Ammattivaihtoehto

Tärkein syy, miksi

1.

2.

3.

2. Haen peruskoulun jälkeen ensisijaisesti ammatilliseen koulutukseen seuraaville aloille:

Alavaihtoehto

Tärkein syy, miksi

1.

2.

3.

Kymppiluokka Ammattistartti Oppisopimuskoulutus **Menen töihin Jokin muu, mikä?**

3. Aion hakea yläkoulun jälkeen ensisijaisesti johonkin seuraavista

a. Perustele valintasi:

	1. vaihtoehto	2. vaihtoehto	3. vaihtoehto
4. Haluan suorittaa kaksoistutkinnon, haen ammatillisten opintojen osalta seuraaville aloille:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

a. Perustele valintasi

Valintoihin vaikuttavien taustatekijöiden selvittäminen

5. Missä määrin olet keskustellut seuraavien henkilöiden kanssa koulutus- ja ammatinvalinnasta?

	En lainkaan	Melko vähän	Melko paljon	Erittäin paljon
a. vanhemmat	☐	☐	☐	☐
b. kaverit	☐	☐	☐	☐
c. oppilaanohjaaja	☐	☐	☐	☐
d. sisarukset	☐	☐	☐	☐
e. muut sukulaiset	☐	☐	☐	☐
f. harrastuksen ohjaaja/valmentaja	☐	☐	☐	☐
g. matematiikan, fysiikan ja kemian opettajat	☐	☐	☐	☐
h. kielten opettajat	☐	☐	☐	☐
i. muut opettajat	☐	☐	☐	☐

6. Kenen ohjeita olet kuunnellut eniten valintaa tehdessäsi?

7. Äitini haluaisi minun suuntautuvan samalle alalle, jolla hän itse työskentelee (1=täysin eri mieltä, 4=täysin samaa mieltä).

	1	2	3	4	En tiedä
	☐	☐	☐	☐	☐

8. Isäni haluaisi minun suuntautuvan samalle alalle, jolla hän itse työskentelee (1=täysin eri mieltä, 4=täysin samaa mieltä).

	1	2	3	4	En tiedä
	☐	☐	☐	☐	☐

	1	2	3	4	En tiedä
9. Kavereitteni valinnat vaikuttavat omiin valintoihini (1=täysin eri mieltä, 4=täysin samaa mieltä).	☐	☐	☐	☐	☐

10. Valitessasi ammattia, kuinka tärkeänä pidät seuraavia asioita (1=ei lainkaan tärkeä, 4=erittäin tärkeä)?

	1	2	3	4	En osaa sanoa
Olen kiinnostunut alasta	☐	☐	☐	☐	☐
Ammatti on arvostettu	☐	☐	☐	☐	☐
Hyvä palkka	☐	☐	☐	☐	☐
Hyvät työllistymismahdollisuudet opiskelun jälkeen	☐	☐	☐	☐	☐
Ammatin vaatima koulutus on lyhytkestoinen	☐	☐	☐	☐	☐
Perheen perustaminen on helppoa työn ohessa	☐	☐	☐	☐	☐
Mahdollisuus toimia yrittäjänä	☐	☐	☐	☐	☐

Jokin muu asia, jota pidät tärkeänä:

Vastaa väittämiin asteikolla 1-4 (1=täysin eri mieltä, 4=täysin samaa mieltä).

	1	2	3	4	En osaa sanoa
11. On olemassa ammatteja, jotka sopivat paremmin naisille kuin miehille.	☐	☐	☐	☐	☐

Perustele vastauksesi:

	1	2	3	4	En osaa sanoa
12. On olemassa ammatteja, jotka sopivat paremmin miehille kuin naisille.	☐	☐	☐	☐	☐

Perustele vastauksesi:

	1 2 3 4 En osaa sanoa
13. Sukupuoleni vaikuttaa siihen, mitä ammatteja pidän itselleni sopivina.	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Perustele vastauksesi:

Vastaa väittämiin asteikolla 1-4 (1=täysin eri mieltä, 4=täysin samaa mieltä).

	1 2 3 4 En osaa sanoa
14. Äitini mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille.	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Jos olet samaa mieltä, niin miten asia on ilmennyt?

	1 2 3 4 En osaa sanoa
15. Isäni mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille.	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Jos olet samaa mieltä, niin miten asia on ilmennyt?

	1 2 3 4 En osaa sanoa
16. Käytämme tätä väittämää sellaisten vastaajien vastausten hylkäämiseen, jotka eivät lue kysymyksiä. Valitse vaihtoehto "täysin samaa mieltä" mieltä vastaustesi säilyttämiseksi.	☐ ☐ ☐ ☐ ☐

17. Oppilaanohjaajani mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille. 1 2 3 4 sanoa

Jos olet samaa mieltä, niin miten asia on ilmennyt?

18. Joidenkin opettajieni mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille. 1 2 3 4 En osaa sanoa

a. Jos olet samaa mieltä, niin minkä aineen opettaja/opettajat ja miten asia on ilmennyt?

19. Media (TV, radio, lehdet ym.) antaa sellaisen kuvan, että tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille. 1 2 3 4 En osaa sanoa

Jos olet samaa mieltä, niin miten asia on ilmennyt?

20. Kavereitteni mielestä tietyt ammatit sopivat paremmin naisille ja tietyt miehille. 1 2 3 4 En osaa sanoa

Jos olet samaa mieltä, niin miten asia on ilmennyt?

Työelämään tutustumiseen (TET) liittyvät kokemukset

Missä työpaikassa olit TETissä viime vuonna?

Mitä työtehtäviä teit siellä?

Miksi valitsit juuri kyseisen TET-paikan?

	..vahvasti kiinnostusta kyseiselle alalle	..heikensi kiinnostusta kyseiselle alalle	En osaa sanoa	Perustelut:
TET - kokemus..	☐	☐	☐	<input type="text"/>

		Kyllä	Ei	Perustelut:
Saiko TET tuntemaan kyseisen alan houkuttevalta vaihtoehdolta tulevaisuutesi kannalta?	☐	☐	☐	<input type="text"/>

		Kyllä	Ei	Kerro esimerkkejä:
Tuntuiko sinusta, että TET-paikassa naiset ja miehet toimivat eri tehtävissä?	☐	☐	☐	<input type="text"/>

Jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvät toiminnot

Mitä seuraavista jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvistä toiminnoista haluaisit koulusi tarjoavan?

- a. henkilökohtaista ohjausta oppilaanohjaajalta
- b. ohjauskeskusteluja yhdessä oppilaanohjaajan ja vanhempiesi kanssa
- c. vierailuja eri yrityksissä
- d. asiantuntijavieraita eri yrityksistä
- e. eri oppilaitosten opiskelijoiden vierailuja koulussa
- f. messut, joissa eri oppilaitokset ovat esittäytymässä

Jotain muuta, mitä?

Lopuksi

Miltä kyselyyn vastaaminen tuntui?

Millaisia ajatuksia kysely herätti sukupuolen merkityksestä ammatinvalinnassa?